

FLR

FØROYSKT LÓGAR RIT
FAROESE LAW REVIEW

vol. 5, no. 2-3, juli – 2006

Umboðsmenn og gerðarrættur

Kári á Rógvi

Fasti Gerðarrættur

Lennart Frandsen

Folketingets Ombudsmands inspektioner
– specielt på Færøerne

Bárður Larsen og Kári á Rógvi

Umboðsmaður og fólkaræði

FLR

FØROYSKT LÓGAR RIT
FAROESE LAW REVIEW

vol. 5, no. 2-3, juli – 2006

Umboðsmenn og gerðarrættur

Kári á Rógvi

Fasti Gerðarrættur

Lennart Frandsen

Folketingets Ombudsmands inspektioner
– specielt på Færøerne

Bárður Larsen og Kári á Rógvi

Umboðsmaður og fólkaræði

Føroyskt Lógar Rit (Faroese Law Review) vol. 5, no. 2-3, 2005.

© 2006, Felagið Føroyskt Lógar Rit og greinahøvundarnir. Øll rættindi vard.

Tað er ikki loyvt á nakran hátt at endurgeva úr ritinum uttan skrivligt loyvi frá høvundum og ritstjórn.

Vanligar ávísingar eru loyvdar. Vit mæla til henda hátt: 5 FLR (2005) 95

Ritstjórnin: Kári á Rógvi, Bárður Larsen, Birita Samuelsen, Birita L. Poulsen, Bogi Eliassen, Jóanna Djurhuus, Jóhanna Arge, Jógvan Elias Winther Poulsen, Rúni Rasmussen.

Tilskrift: postboks 2093, 165 Argir

Teldupostur: kari_law@post.olivant.fo

Ongin ábyrgdan fyri gerðir hjá persónum ella stovnum grundað á tilfar í hesum riti verður viðurkend.

ISSN 1601-0809

Umbróting, prent og hefting: Føroyaprent

Føroyskt Lógar Rit (Faroese Law Review) vol. 5, no. 2-3, 2005.

© 2006, Føroyskt Lógar Rit and the respective authors. All rights reserved.

No parts of this publication may be reproduced in any way without the prior written permission of the authors and the editors.

Usual citations are allowed. We recommend this mode: 5 FLR (2005) 95

Editors: Kári á Rógvi, Bárður Larsen, Birita Samuelsen, Birita L. Poulsen, Bogi Eliassen, Jóanna Djurhuus, Jóhanna Arge, Jógvan Elias Winther Poulsen, Rúni Rasmussen.

Address: P.O. Box 2093, FO-165 Argir, Faroe Islands.

E-mail: kari_law@post.olivant.fo

No responsibility for loss to any person or body acting or refraining from acting as a result of any contents of this publication will be accepted.

ISSN 1601-0809

Printing: Føroyaprent

Innihald / Content

Kári á Rógvi, ritstjóri

Oddagrein / Editorial

Síða / Page 4

FLR

At halda FLR / Subscribing to FLR

Síða / Page 6

Kári á Rógvi

Fasti Gerðarrættur

Síða / Page 8

Lennart Frandsen

Folketingets Ombudsmands inspektioner
– specielt på Færøerne

Síða / Page 39

Bárður Larsen og Kári á Rógvi

Umboðsmaður og fólkaræði

Síða / Page 57

Ritið hesu ferð er onnur og triðja útgáva av fimta árgangi (2005) av Føroyskum Lógar Riti. At geva tvær útgávur út undir einum kann verða neyðugt, tá støðan er tann, at útgáurnar eru seinkaðar ella órógvaðar á annan hátt. Fimti árgangur varð merktur av, at nógur tilfar varð seinkað ella tikið aftur.

Sætti árgangur (2006) er tó komin væl áleiðis í fyrireikingum, og vænta vit sum ætlað at geva trý rit út í heyst og tíðliga í vetur.

Í ritinum hesuferð er fyrst grein eftir Bárð Larsen og Kára á Rógvi um stovnin løgtingsins umboðsmann. Greinin er broytt útgáva av grein, sum áður er prentað í heiðursriti til Jóan Paula Joensen professara.

Í hesi kritisku grein royna vit at vísa á, hvussu margháttligur stovnur umboðsmaðurin í veruleikanum er fyri fólkaræðisligt rættarsamfelag. Alment verður hildið uppá, at umboðsmaðurin ikki tekur bindandi avgerðir, og at hansara myndugleiki bara er grundaður á dygdargóðu grundgevingar hansara; veruleikin er heldur, at umboðsmaðurin grundgevur ikki serliga væl, og at úrskurðir hansara verða virdir sum bindandi heldur enn sannførandi. Greinin leggur upp til, at umboðsmaðurin virkar sum serligur fyrisitingarligur rættur við víðkaðum heimildum, og at tann illa grundaða virðingin fyri stovninum kvalir neyðuga fakliga kjakið eins og breiðari politiska samskiptið.

Nýbrot er í seinastuni hend innan føroyska arbeiðsmarknaðarlóg. Nú er fasti gerðarrættur settur á stovn við sáttmála millum flestu partanna á arbeiðsmarknaðinum. Umboð fyri partarnar smíðaðu sáttmálan og onnur skjøl í drúgvum nevndararbeiði. Í kollektivum trætumálum í sáttmálaskeiðnum skal fasti gerðarrættur taka sær av øllum arbeiðsmarknaðarmálum viðvíkjandi stríðsstigum, marknamálum, brotum og tílkum málum, ið ikki hava havt nakran fakkønan stovn higartil. Síðani býður fasti gerðarrættur seg fram sum gerðarrætt í tulkingsmálum og tílkum, ið vanliga fara fyri serliga settan gerðarrætt. Nakrir høvuðstættir í hesi nýggju skipan verða lýstir í grein.

At enda í hesi útgávuni er forvitnislig frágreiðing frá kanningarferðum hjá fólkatingsins umboðsmanni í Føroyum eftir deildarleidarara og eftirlitisstjóra hjá danska umboðsmanninum Lennart Frandsen.

Kári á Rógvi, editor-in-chief

This edition is the second and third issue of the fifth volume (2005) of the Faroese Law Review. To publish two issues in one can become necessary when the situation is such that publishing has been delayed or otherwise disrupted. The fifth volume was marked by the delay or withdrawal of much material.

The sixth volume is, however, well under way in preparation and we expect as planned to publish three issues this fall or in the early winter.

The law review this time contains first an article by Bárður Larsen and Kári á Rógvi on the institution of the Faroese Ombudsman. The article is a revised version of contribution to the previously published festschrift to Professor Jóan Pauli Joensen.

In this critical piece, we try to demonstrate what a strange institution the Ombudsman really is in a rule-of-law-based democracy. The general consensus has been that the Ombudsman does not make binding decision and that his authority is founded on the quality of his persuasive reasoning; the reality is rather that the Ombudsman does not reason his conclusion particularly well and that his decisions are being observed as binding rather than persuasive. The article suggests that the Faroese Ombudsman is functioning as an ad hoc administrative court with extended powers and that the ill-founded respect for the institution suffocates the necessary scholarly debate as well as the wider political discourse.

An innovation has recently happened in Faroese labour marked law. Now the Permanent (Labour Marked Arbitration) Tribunal has been established by a concord between most of the various employer and employee organisations. Representatives of these parties drafted the various instruments in an extensive committee process. In future controversies concerning collective labour agreements, the Permanent Tribunal will be handling all labour disputes concerning industrial action, border issues, breaches and similar cases, which have not previously been under the jurisdiction of any specialised institution hitherto. Furthermore, the Permanent Tribunal is offering its services as arbiter of interpretation disputes that have usually gone before ad hoc tribunals. Some important aspects of the new arrangement are examined in this issue.

Finally, this issue contains an interesting survey from the inspections that the Danish Ombudsman has undertaken in the Faroe Islands by head of department and inspector of the Danish Ombudsman Lennart Frandsen.

At halda FLR

Kostnaðurin at gerast haldari er kr. 300,00 fyri árgangin.

Haldarar kunnu gjalda á konto okkara sum lýst niðanfyri.

Ritini kunnu eisini keypast í leysasølu fyri 130,00 kr. fyri ritið.

Subscribing to the FLR

Each volume of the Faroese Law Review (3 issues) costs DKK 300 in subscription, payable to:

Account no. 6460-162.300.3

Bank: P/F FØROYA BANKI

SWIFT Code: FIFB FO TX

Bank Address: Húsagøta 3, P.O. Box 3048. FR-110 Tórshavn

Lógin hjá Føroyskum Lógar Riti

- § 1. Føroyskt Lógar Rit (FLR) er óheft lögfrøðiligt tíðarrit.
- § 2. FLR skipar fyri at útgeva tilfar, ið lýsir og greinar mál av týdningi fyri føroyska lógarøkið.
- § 3. FLR verður stýrt av eini ritstjórn, sum er hægsti myndugleiki.
- § 4. Ritstjórnin verður vald á hvørjum ári. Øll lógkøn og stjórnarkøn kunnu mæta á fundi at velja ritstjórnina. Fráfarandi ritstjórnin skipar fyri valinum eftir vanligari mannagongd.
Hesir limir skulu veljast:
A. Ritstjórnin
B. 5-9 lógkøn ella stjórnarkøn.
C. Eitt umboð fyri lögfrøði- ella samfelagsdeildina á Fróðskaparsetrinum, sum er sjálvvalt og verður roknað sum partur partur av teim 6-10 ritstjórnarlimunum.
- § 5. Blaðið verður fíggað við stuðli frá almennum myndugleikum og privatum stuðlum. Eftir samráðingar við nevndu stuðlar ger ritstjórnin eina fíggarreglugerð at galda fyri umsitingina av øllum pengum og fæi hjá FLR. Verður felagið avtikið, skal allur peningur, ið felagið eigur, fara til Granskingargrunn Føroya.

Galdandi frá 9. juni 2005.

Aðalfundur var 8. juni 2006, har nýggj ritstjórn varð vald.

Í ritstjórnini sita:

- A. Kári á Rógvi
- B. Bárður Larsen
- B. Birita Samuelsen
- B. Birita L. Poulsen
- B. Bogi Eliassen
- B. Jóanna Djurhuus
- B. Jóhanna Arge
- B. Jógvan Elias Winther Poulsen
- C. Rúni Rasmussen

Fasti Gerðarrættur

English Summary

The article is on the newly established Permanent Industrial Tribunal of the Faroe Islands. Employment law in the Faroe Islands has been marked for a long time by a lack of dispute resolution mechanisms. Disputes over collective industrial action, breach of collective labour agreements and border issues relating to different such agreements have not been easily dealt with, as there has been no specialised industrial tribunal for such cases as is the case in the other Nordic countries. At long last such a tribunal has been established by a collective agreement entered into by most of the Faroese labour market organisations (various associations of employers and employees). The system created also provides for a forum for the labour disputes relating to interpretation of collective labour agreements and other issues that have traditionally been submitted to ad hoc tribunals. Thus, the new Faroese regime unites more functions into one forum than in the other Nordic countries, hopefully providing the basis synergy, a more experienced panel and coordination in the development of Faroese collective employment law. The author has chaired the committee that drafted the agreement to establish the tribunal.

Úrtak

Greinin snýr seg um nýliga stovnaða fasta gerðarrætt. Arbeidmarknaðarlóg í Føroyum hevur leingi verið merkt av, at ikki nøktandi skipan var fyri trætumál í sáttmálaskeiðnum. Trætur um kollektiv stríðsstig, brot á kollektivar arbeidsmarknaðarsáttmálar og marknamál millum sáttmálaøki vóru ikki løtt at loysa, tí ongin serfrøðistovnur hevur verið tøkur eins og í hinum norðanlondunum. Langt um leingi er nú fasti gerðarrættur settur á stovn við sáttmála millum flestu føroysku fakfeløgini (arbeiðgevara- og løntakarafeløg). Skipanin er tó gjørd so víð, at hon eisini býður seg fram sum rættarskipan í málum um tulkning av sáttmálum og øðrum trætumálum, ið eftir venju higartil eru latin ad hoc gerðarrættum at loysa. Tískil sameinir tann føroyska skipanin fleiri funksjónir í somu skipan enn gjørt verður í grannalondunum, vónandi við samsvinnu, royndari gerðarrættarlimum og samskipaðari menning av føroyskari arbeidsmarknaðarlóg sum úrsliti. Høvundin var formaður í arbeidssbólkunum, ið smíðaði sáttmálan um fasta gerðarrætt.

¹ Doktorsnemi á lagadeild Háskóla Íslands, røkir ymsar álitissessir í Føroyum, harímillum formaður í nevndini fyri fasta gerðarrætt, tímalærari við Háskóla Íslands og Háskóla Akureyrar og Fróðskaparsetur Føroya.

Inngangur

Trætumál á arbeidsmarknaðinum

Fasti gerðarrættur

Niðurstøða

Sáttmáli um fasta gerðarrætt við viðmerkingum

Inngangur

Leingi er tað, ið væl skal vera, í hesum føri sera leingi. Hini norðanlondini hava fbirt skipanir at loysa trætumál á arbeidsmarknaðinum fyri sera rúmari tíð síðani.

Í 2003 heitti landsstýrismaðurin í vinnumálum, Bjarni Djurholm á meg um at stjórna arbeidsbólki at finna skipan fyri trætumál á føroyska arbeidsmarknaðinum. Partarnir á arbeidsmarknaðinum valdu umvegins valbólkar hinar limirnar í valbólkum. Fyri arbeiðsgevarar sótu Bjørgfríð Ludvig (privatar arbeiðsgevarar), Thomas Magnussen, seinni Durita Tausen (almennar arbeiðsgevarar), Jógván Norðbú (reiðarar). Fyri arbeiðstakarar (løntakarar) sótu Páll Nielsen (verka fólk), Heini Joensen (starvsfólk og tílk), Óli Jacobsen (manningarfeløg).

Loyvi mær at takka teimum nevndu fyri gott samstarv; tey hava við áhaldandi starvi sínum loyst ein av fløktaru gordisku knútunum í føroyskum samfelagsviðurskiftum. Somuleiðis vil eg takka Eyðbjørg Nilsson og hinum starvsfólkunum í vinnu-málaráðnum, ið hava verið okkum til vildar.

Niðanfyri verða sáttmáli og viðmerkingar endurgivin. Men fyrst nøkur orð um tilgongdina og alment um ætlanina við fasta gerðarrætti.

Trætumál á arbeidsmarknaðinum

Mangan hevur verið at hoyrt kjak um *arbeiðsrætt*; oftast varð víst til, at tey í øðrum londum (helst Danmark) høvdu skipan við arbeiðsrætti. Fyrireikingarnar til arbeiði okkara vístu tó, at vanliga fatanin av støðuni og serliga *tilgongdini* í Danmark var heldur enn ikki ófullfíggað.

Danmark fekk við stóru semjuni á arbeidsmarknaðinum seint í nítjandu øld millum mangt annað í lag *den permanente voldgiftsret*. Hesin stovnur var privatur avtalaður stovnur, ið skuldi taka sær av ávísnum trætumálum á arbeidsmarknaðinum. Stovnsetanin var treytað av, at donsku landsmyndugleikarnir fingtu í lag lóg at tryggja vitnisskyldu við og útinnan av úrskurðum stovnsins.

Seinni broyttist stovnurin frá at vera fastur privatur gerðarrættur til at vera almennur stovnur, nú kallaður *den faste voldgiftsret*. Heimildarlógin hjá hesum

stovni varð eisini sett í gildi í Føroyum, men føroyingar brúktu kortini ikki stovnin. Kent er tó málið, ið reiðarafelagið legði fyri faste voldgiftsret og vann á fiskimannafelagnum; eftir tað málið var mótstøðan hjá fakfeløgnum sera stór ímóti hesum fremmanda stovni.

Tá nýggj lóg kom um *arbejdsretten*, ið gav danska stovninum enn meiri dóm av at vera serligur dómstólur, vildu føroyingar ikki hava hana setta í gildi í Føroyum. Men gamla lógin varð ikki sett úr gildi, og tað førði til tiltikna merkjamálið, har spurningurin var, um málið skuldi viðgerast í rættinum, vísast í vanligan ad hoc gerðarrætt, ella eftir galdandi lóg vísast í den faste voldgiftsret. Hægstirættur valdi at seta til viks galdandi lóg sum óbrúkiliga. Í grein² um málið skrivaði nógv virði hægstarættardómarin Torben Jensen, at talan var um eina *lex imperfecta*, meiningsleysa lóg ið ikki kundi haldast. Formliga var lógin í gildi, tí hon ikki var sett úr gildi, men við at havna nýggju lógini um *arbejdsretten*, hevði løgtingið víst frá sær donsku skipanina fyri trætumál á arbeidsmarknaðinum. Tann gamli stovnurin var í roynd og veru heldur ikki til longur, hóast lógin enn var í gildi í Føroyum; tað hevði verið meiningsleyst at sent málið í stovn, sum ikki var mannaður í fleiri ártíggjur.

Torben Jensen viðmerkti eisini til tveir teoreikarar, ið vóru frammi, Peter Blume og Frederik Harhoff, at teirra skolestiska tilgongd til málið var óbrúkilig. Tað ræður um at finna loysnir.

Júst hetta at finna loysnir gjørdist yvirskriftin hjá bólki okkara. Leingi hevði verið arbeiðt við spurninginum, men ongantíð var tað eydnast. Seinast var vinnumálaráðið komið við uppskoti í 2003, ið fevndi um trætumál og um semingsmannaskipan. Fyri bólkarnar, ið landið hevði sett, var eyðkennið, at umseting av donsku reglunum var útgangsstøðið. Hetta var sjálvsagt ongantíð nøktandi, tí danskar reglur hava eyðvitað aðrar fortreytir og eru úrslit av øðrum tilgondum.

Vanlig misfatan hevur verið, at løntakarafeløgini ikki vildu hava nakran stovn at loysa trætumál. Hetta var í øllum førum ikki støðan seinnu árin, heldur var mótstøðan ímóti tvungnari ella umsettari skipan, ið tey ikki høvdu ávirkan á. Í 1998 lótu fakfeløgini enntá sjálvi úr hondum uppskot um fastan gerðarrætt, ið bygdi á vanligu skipanina at seta gerðarrætt at taka sær av einstøkum máli um tulkning av sáttmála. Uppskotið var heldur stuttoraðað, vísti fyri stóran part til vanligar reglur og bygdi á skiftandi gerðarrættarlimir, men kortini vísti hetta á møguleikan fyri semju.

Umframt almennu royndirnar og tilmæli frá feløgum høvdu tingmenninir Bjørn

² Torben Jensen: Kompetencen til at afgøre arbejdskonflikter på Færøerne U.1988B.41.

á Heygum og Óli Breckmann einaferð uppskot frammi um at stovna føroyskan arbeiðsrætt.

Samanumtikið var ikki so lítið av tilfari tøkt. Avbjóðingin lá – við orðunum hjá Torben Jensen – í at finna loysnir og ansa eftir teirri skolestisku metoduni, ið lætt aftur kundi ført til *lex imperfecta*. Greitt var, at funnu vit ikki breiða undirtøku fyri nýggjari skipan, so fór hon ikki at virka.

Fasti gerðarrættur

Loysnin gjørdist sáttmáli um fasta gerðarrætt. Við sáttmálanum fekst í lag stovnur at taka støðu í trætumálum, men hann gjørdist ikki nakar almennur stovnur. Partarnir á arbeiðsmarknaðinum samdust um skipanina, og hon gjørdist valfrí fyri hvørt einstakt felag á arbeiðsmarknaðinum. Higartil hava flestu feløg og stovnar á báðum síðum skriva undir; bert skipara- og navigatørfelagið er ímóti skipanini (serliga tí felagið vil hava kærumbøguleika); hini manningarfeløgini skriva fyríbils ikki undir av taktiskum orsökum at mótmæla støðuni hjá sjófólki í ALS.

Skipanin er at kalla ‘nýtt og gott gamalt.’ Sumt er væl kent og líkist verandi støðu, meðan annað er broytt ella heilt óroynt. Men nógv velst eyðvitað um, hvussu venja tekur seg upp, tá mál verða lögð fyri henda nýggja stovnin; sum norðmenn siga: „det grejer sig i sjøen.“

Fasti gerðarrættur fær málsførleika at taka sær av tveimum høvuðsbólkum av trætumálum í sáttmálaskeiðnum. Hesi eru:

- *arbeiðsmarknaðarmál* sambært § 6(2),
- *gerðarrættarmál* sambært § 6(3),
- umframt spurningar um *førleikan hjá fasta gerðarrætti* sambært § 6(1).

Hesi mál eru nærri lýst í sáttmála og viðmerkingum, men høvuðsskyldnaðurin bólkanna millum er ímillum stríðsstig og brot øðrumegin og tulkning hinumegin. Hesin skyldnaður er søguliga tengdur at (danskari) fatan, men er væl kendur millum teirra, ið fáast við arbeiðsmarknaðarmál.

Tann fyrra bólkurinn hevur sera stór ósemja verið um, tí ongin serfrøðiligur stovnur varðaði av teimum. Vanliga rættarskipanin, harímillum fútarætturin, hevur helst altíð førleika at taka mál upp, um ikki annað er lógliga ásett ella avrátt, men sera stór ónøgd hevur verið á løntakarasiðuni, serliga við at brúka fútarætt.

Tann seinni bólkurinn er valfríur hjá pørtunum; teir kunnu vísa á fasta gerðarrætt í sáttmálum sínum sum vanliga gerðarrætt teirra ella velja hann í einstøkum málum.

Fasti gerðarrættur kann altíð taka støðu til, um mál hoyrir undir førleikan hjá stovninum.

Henda loysnin er øðrvísi enn tann hjá grannalondunum. Fasti gerðarrættur fer sambært sáttmálanum bæði at vera stovnurin, ið tekur støðu til tey serligu arbeiðsmarknaðarmálini, men samstundis eisini stovnur, sum bjóðar seg fram sum gerðarrættur í øðrum málum.

Henda loysnin er ætlað at savna vitan og fatan um føroysk arbeiðsmarknaðarmál. Stovnurin skal eisini sambært endamálsorðing síni savna, menna, og kunna um føroyska arbeiðsmarknaðarlóg, og verður tað væntandi gjørt við fyrilestrum, skeiðvirksemi, útgávum og ikki minst heimasíðu, har úrskurðir verða savnaðir.

Í breiðara kjakinum um føroyska rættarskipan hevur ofta verið ført fram, at tað ikki skal bera til at hava føroyskar dómáramar, tí vit øll kenna hvønn annan. At siga so er bæði faktiskt skeivt (vit kennast ikki øll) og fakliga misfatað. At hava gegniar dómáramar er sjálvsagt gott, men at hava góðar dómáramar er nógv meiri týðandi. Danski umboðsmaðurin Hans Gammeltoft-Hansen plagar at undirhalda við døminum um doktoraritgerðina um ‘baktunguljóð í serbokroatiskum;’ tey, ið hava áhuga fyri hesum evni eru sum oftast skyldfólk ella vinfólk og tí strangt formliga ógegnig, men tað er betri, at onkur formliga ógegnigur dømir, enn onkur *fakliga óegnaður* ger tað.

Tey, ið fáast við arbeiðsmarknaðarlóg í Føroyum, tykjast vilja hava betri dómáramar enn teir hjá verandi dómstólum og gerðarrættum. Partvíst tí arbeiðsmarknaðarlóg er trupul faggrein við nógvum serligum reglum og venjum, partvíst vegna teir málsligu trupulleikar, ið standast av donsku rættarskipanini.

Fasti gerðarrættur er skipan, ið leggur dentin á fakkunnleika fram um formligt gegni (tað, ið Eva Smith professari í rættargongd nevndi ‘habilitetshysteriet’). Gerðarrættarformaðurin og næstformaðurin skulu vera lógkønir og hava viðkomandi royndir. Hinir gerðarrættarlimirnir skulu vera arbeiðsmarknaðarkønir; hesir skulu umboða kunnleikan til viðurskiftini hjá pørtunum heldur enn partarnar og verða tí ikki ógegnigir, bert tí málspartur er úr tí bólkinum, ið valdi teir.

Góðir dómáramar kunnu skriva góðar úrskurðir, og sáttmálin leggur dent á, at úrskurðirnir skulu vera væl og virðiliga fyrireikaðir, orðaðir og almannakunngjördir, so teir kunnu gerast partur av arbeiðsmarknaðarvenju í Føroyum.

Innihaldslig arbeiðsmarknaðarlóg (materiellur arbeiðsmarknaðarrættur) broytist ikki við fasta gerðarrætti, men sannlíkt er, at fasti gerðarrættur fer at tulka, útfylla og menna arbeiðsmarknaðarlóg í tí, sum verður nevnt triðjaparta trætuloysn (third-

party dispute resolution)³. Sannlíkt er, at tá tveir partar trætast um ‘reglurnar’ á arbeiðsmarknaðinum, velja teir at leggja málið fyrri fasta gerðarrætt, ið ger málið av í úrskurði grundaðum í sáttmála, lóg og venju. Men samstundis leggur fasti gerðarrættur sín stein oman á varðan ella laðar nýggjan varða onkra aðra gongda leið, og harvið eru ‘reglurnar’ greiddar ella mentar, og hesar mentu reglur verða grundarlag undir nýggjum trætumálum. Partarnir á arbeiðsmarknaðinum fara eisini út frá úrskurðunum lættari at kunna taka støðu til summar spurningar undir sáttmálasamráðingum, tí nú er tulkningin greiðari. Sum frá líður kunnu úrskurðir gerast fyrsta keldutilvísingin heldur enn sáttmálaorðingar.

Mannagongdirnar hjá fasta gerðarrætti eru eisini gjørdar soleiðis, at loysnir skulu kunna finnast. Fyri tað fyrsta er ætlanin, at mál skulu vera skjótt avgreidd, summi mál við heilt stuttari freist. Fyri tað annað verður heimilað formanninum í hvørjum máli at leiða rættargongdina á ymsan hátt, millum annað við at siga sína hugsan um, hvat málið veruliga snýr seg um og síðani biða málspartarnar um at skriva málsrit í senn út frá hesi ‘tilskering, men eisini við at lata málið fara til mediatióin ella sjálvur royna at fáa semju í lag (hetta er serliga hugsandi í teimum málum, har ósemjan er um tey faktisku viðurskiftini, og málsfyrireikingin fær greiðu á teimum). Fyri tað triðja verða málsligir og tílíkir misskiljingartrupulleikar fyrbyrgdir. Fyri tað fjórða ber til at taka mál uppافتur ella viðgera serliga týðandi mál við øllum gerðarrættarlimum; harvið fáa almennir spurningar av týðningi fyrri onnur enn málspartarnar gjølliga viðgerð.

Vanligar lógarreglur

Sera viðkomandi spurningur er, hvussu fasti gerðarrættur skal brúka vanligar lógarreglur. Fasti gerðarrættur er avtalaður stovnur hjá sáttmálapørtunum, og heimildir hansara eru fyrst og fremst at gera av trætum um tey mál, sum innihaldsliga fella undir tey evnisøki, sum eru lýst í sáttmálanum um fasta gerðarrætt.

Eins og aðrir gerðarrættir (ella serligir dómstólar ella kærunevndir) kann fasti gerðarrættur ikki virka uttan at byggja á og taka støðu til aðra lóggávu og aðrar reglur enn júst tær, sum hoyra til kjarnuøkið hjá stovninum. Fasti gerðarrættur má leggja til grund og viðhvørt taka støðu til vanligar lógarreglur, bæði formliga samtykta lóggávu og aðrar rættarligar grundreglur.

Tá ein rættur (dómstólar) skal taka støðu til mál, og neyðugt er at hava greiðu á rættarstøðu, sum prinsipielt liggur uttanfyri førleikan hjá hesum rætti, verður talað um *prejudiciellar* spurningar. Til dómis kunnu nevnast, at spurningar um arbeiðsumhvørvi, um avtalurætt ella um mannarrættindi hoyra undir serligar

³ Alec Stone Sweet, t.d. í bókini *Governing with Judges*.

myndugleikar, vanligu dómstólarnar ella enntá dómstólar uttanfyri vanligu rættarskipanina (t.d. mannaættardómstólin).

Tá slíkir spurningar koma fyri, kann fasti gerðarrættur velja hesar tilgongdir:

- tryggja sær, at málspartarnir taka undir við, at fasti gerðarrættur tekur støðu;
- sjálvur taka støðu, um spurningurin ikki verður reistur (ella hóast partur mótmælir);
- at útseta málið, til dómstólur ella annar stovnur hevur tikið støðu;
- at avvísa málið, tí annar stovnur av røttum hevur førleikan at gera málið av.

Velur fasti gerðarrættur aðrar av teimum fyrru tveimum nevndu leiðunum, eru málspartarnir eftir umstøðunum bundnir av úrskurðinum, antin av samtykki sínum í ítøkiligum málinum, ella av at hava bundið seg til at virða fasta gerðarrætt við at hava samtykt og skrivað undir sáttmálan um fasta gerðarrætt.

Í tí fyrra førinum kann spurningurin vera, um brot er framt á ófrávikiligar rættarreglur, og dómstólar ella aðrir myndugleikar eftirfylgjandi seta til viks úrskurðin hjá fasta gerðarrætti. Í tí seinna førinum kann talan vera um at seta til viks úrskurð hjá gerðarrætti, tí hesin ikki virkar nóg trygt í samsvari við vanligar rættargangsreglur ella ikki virðir rættartrygdina hjá pørtunum.

Sáttmálin um fasta gerðarrætt hevur ásetingar, millum annað ávísingar til rættargangslógina, ið skulu tryggja, at hesar støðurnar ikki koma í, tvs. at fasti gerðarrættur altíð virðir vanligar reglur um rættargang og rættartrygd, og at fasti gerðarrættur altíð virðir ófrávikiligar innihaldsligar rættarreglur, antin við at brúka tær, tá tær eru greiðar, ella við at vísa til aðrar stovnar, ið av røttum hava førleikan at taða støðu til teirra.

Í bókini hjá Niels Waage Arbejdsretsloven med kommentarer frá 1997 verður sagt um støðuna í Danmark: „Der ses ikke eksempler på domme eller kendelser, hvor [Retten *ex officio* har afvist at tage stilling til et præjudicielt lovfortolkningsspørgsmål. Retten vil – når parterne er enige herom – *selv*] foretage den lovfortolkning, der måtte være nødvendig for at afgøre en foreliggende sag.“

Tá talan er um lóggávu ella aðrar rættarreglur av alment kendum slagi, til dømis vanligu treytirnar fyri, nær avtala er gjørd ella, ella hvussu freistir skulu roknast, ella fráboðanir av ymsum slagi tulkast, er ongin ivi um, at fasti gerðarrættur bæði kann og skal taka støðu. Mál skulu hvørki útsetast ella avvísast, tí annar parturin sipar til ella vísir á spurningar av slíkum slagi.

Sama er galdandi fyri rættarreglur, sum tó at tær fella uttanfyri kjarnuøkið hjá fasta

gerðarrætti, eru uttan nakran tulkingariva ella aðra ógreiðu, tá umræður ítøkiligá málið, og málið annars ikki snýr seg um tulking ella nýslu av hesum reglum.

Heldur ikki, tá talan er um lóggávu, ið ikki er alkunnug ella ósvitaliga greið, men kortini er frávikilig, so at partarnir kunnu samtykkja at víkja frá teimum antin alment ella í ítøkiligum máli, er altíð neyðugt at vísa málinum frá sær. Fasti gerðarrættur skal tá kortini tryggja sær, at talan veruligu er um viðkomandi samtykt.

Sum Niels Waage skrivar: „I mange tilfælde kan man tænke sig, at at en part påberåber sig en fortolkning af en mere eller mindre generel bestemmelse som grundlag for sin påstand [Det ville kunne underminere Rettens effektivitet hvis en part kunne få et hvilket som helst lovfortolkningspørgsmål, der måtte opstå under en sag, henskudt til afgørelse ved de almindelige domstole.“

Spurningar um at tulka sáttmálan um fasta gerðarrætt hoyra altíð undir fasta gerðarrætt sjálván.

Koma fyri spurningar um at tulka lógarásettar reglur, ið liggja uttanfyri tey evnisøki, sum fasti gerðarrættur hevur førleika til sambært sáttmálanum (og er serkønur) at døma um, kann vera neyðugt at útseta málið, til viðkomandi stovnur hevur tikið støðu. Sama er galdandi, tá talan er um ófrávikiligar reglur, hóast tær eru av arbeiðsrættarligum slagi.

Sum dømi kunnu nevast dómarnir frá danska arbeiðsrættinum AD.90.250 og AD.86.246 og dómin hjá hægstarætti U.87.337. Í hesum málum var talan um tulking av ófrávikiligum ásetingum í starvsmannalógini og sjómannalógini, ið fyrst skuldu gerast av við rættarmáli í vanligu dómstólunum. Síðani kundu málini takast uppáftur at gera av spurningar, ið hoyrdu undir arbeiðsrætt ella gerðarrætt.

Summir spurningar verða ikki vanligu avgjördir sum rættarmál millum partanna, men hoyra heldur undir almennar eftirlitismyndugleikar, sum taka avgerðir, ið kunnu kærast ella roynast í rættinum. Í slíkum málum, til dómis spurningar um trygd og arbeiðsumhvørvi, kann fasti gerðarrættur helst oftast leggja til grund støðuna hjá viðkomandi eftirlitismyndugleika.

Serliga í málum um óheimilað stríðsstig er viðkomandi hjá fasta gerðarrætti at taka slíka støðu, tí at útseta málið til tann prejudicielli spurningurin er avgjörður í rættinum vil vera alt ov drúgt frávik frá tíðarfrestini í tílíkum málum.

Hvørt rættast er at útseta málið heldur enn at avvísa tað, veldst ofta um dómstólur ella annar stovnur má ætlast at kunna avgreiða málið í síni heild, ella tað framvegis eru tættir í málinum, sum best verða loystir í fasta gerðarrætti, og/ella sum

dómstólarnir mugu ætlast at vísa frá sær ella vísa aftur til fasta gerðarrætt, tá teir hava tikið støðu til viðkomandi lógartulking.

Niðurstøða

Fasti gerðarrættur er nýbrot í føroyskari rættarsøgu. Partarnir á arbeiðsmarknaðinum hava skipað stovn, sum helst fer í senn at menna føroyska arbeiðsmarknaðarlóg, geva pørtunum størri rúmd í vanliga samskiftinum, umframt at vísa á nýggjar leiðir í menningini av føroyskari rættarskipan.

Sáttmáli um fasta gerðarrætt við viðmerkingum

Fasti gerðarrættur

Sáttmálin um fasta gerðarrætt ber í sær, at partarnir á føroyska arbeiðsmarknaðinum skipa stovn, nevndan fasta gerðarrætt, at loysa trætur. Tvinnanda bólkar av málum hoyra undir henda nýggja stovnin:

1. arbeiðsmarknaðarmál, tvs. hvørt høvuðsavtala ella sáttmáli eru samtykt, um marknamál millum sáttmálaøki, og mál um stríðsstig og brot;
2. gerðarrættarmál, tvs. mál um tulking, hvussu høvuðsavtala, sáttmáli ella siðvenja skulu tulkast, og hvørt siðvenja er galdandi.

Við at samtykkja sáttmálan taka partarnir á arbeiðsmarknaðinum undir við, at fasti gerðarrættur verður einasti stovnur, sum kann taka støðu til:

- a. um høvuðsavtala er samtykt;
- b. um felags sáttmáli er samtyktur;
- c. marknamál millum sáttmálaøki;
- d. um brot er framt á høvuðsavtalu ella sáttmála;
- e. um fráboðað ella tikin stríðsstig eru heimilað;

Fasti gerðarrættur kann síðani, um sáttmáli partanna millum loyvir tí, ella partarnir semjast um tað í hvørjum einstøkum føri, taka støðu til:

- a. um siðvenja er galdandi innan ávíst øki;
- b. hvussu samtykt høvuðsavtala skal tulkast;
- c. hvussu sáttmáli skal tulkast;
- d. hvussu siðvenja skal tulkast.

Fasti gerðarrættur stendur í gerðarrættarmálum pørtunum í boði. Partar, ið hava avtalaða skipan við gerðarrætti í tulkingarmálum, kunnu velja í staðin at lata fasta gerðarrætti málið. Til ber hjá pørtunum í framtíðini at vísa á fasta gerðarrætt í sáttmálum sínum.

Sáttmálin skipar soleiðis stovn at taka sær av trætumálum, men tað verða framvegis

sáttmálar og avtalur hjá einstøku feløgnum, sum ráða fyri, hvørjar innihaldsligar reglur galda. Fasti gerðarrættur fær bert heimild at taka støðu til og tulka tað, sum avtalað verður á einstøku sáttmálaþkjunum. Tó kann fasti gerðarrættur altíð taka støðu til tey omanfyri nevndu arbeiðsmarknaðarmálini.

Semjusøkjandi

Sáttmálin um fasta gerðarrætt byggir á, at partarnir á arbeiðsmarknaðinum søkja semju, so nógv sum til ber.

Sáttmálin krevur onki stórvegis lógarverk, men saman við sáttmálanum er tilevnað lógaruppskot, sum skal heimila politiska myndugleikanum at skipa skrivstovuna hjá fasta gerðarrætti í samráði við partarnar á arbeiðsmarknaðinum og at fígga arbeiðið hjá fasta gerðarrætti (hetta kann vera neyðugt, um ikki nóg mikil ella nóg støðug inntøka kemur inn í gjøldum frá málsþortunum). Partarnir á arbeiðsmarknaðinum skulu í samráð við politiska myndugleikan gera nakrar nærri reglur um skrivstovu og skipan av fasta gerðarrætti.

Partarnir á arbeiðsmarknaðinum velja eina nevnd fyri fasta gerðarrætt. Henda nevnd skal velja teir báðar lóggættu formenninar í fasta gerðarrætti. Nevndin skal eisini standa fyri samskiftinum við politiska myndugleikan og aðrar stovnar. Eisini skal nevndin gera nærri reglur fyri arbeiðsgongd, gjøld og tilfkt hjá fasta gerðarrætti. Henda nevnd skal eisini áhaldandi meta um sáttmálan og fyrireika ábøtur ella nýggjan sáttmála, tá tað í framtíðini krevst, eftir at royndir hava víst, hvussu fasti gerðarrættur roynist í verki.

Skipan og skrivstovan

Vanliga sætið hjá fasta gerðarrætti verður í Havn, men fasti gerðarrættur kann setast í øllum landinum, har sum málið, ið til viðgerðar er, hevur tilknýti.

Nevndin fyri fasta gerðarrætt skipar skrivstovuna í samstarvi við vinnuáráðið. Eftir ætlan skal tað almenna tryggja, at fasti gerðarrættur altíð hevur eina virkandi skrivstovu, og tað almenna skal í fyrstu atløgu bera fasta kostnaðin av skrivstovuni og tilbúgvngini hjá gerðarrættarlimunum. Gjöld fyri einstøku málini skulu eftir ætlan fígga meginpartin av kostnaðinum, men avtalan við tað almenna skal tryggja, at skipanin ongantíð dettur niðurfyri ella er ótilbúgv.

Skrivstovan skal tryggja, at vanliga málsþingin gongur so væl, sum til ber, skjøl verða skrásett, boð verða givin, fundir settir á skrá og fyrireikaðir, samsýningar goldnar, úrskurðir fráboðaðir, heimasíða og úrskurðarsavn røkt.

Skrivstovan skal eisini vera við í sjálvum gerðarrættararbeiðnum og eftir nærri

fyriskipan frá formanninum leita fram tilfar og gera upprit og tilmæli til fasta gerðarrætt.

Fasti gerðarrættur skal eisini savna, menna og kunna um føroyskan arbeiðsmarknaðarrætt, millum annað við at skipa savn av úrskurðum í arbeiðsmarknaðarmálum, menna førleikan innan semjusøkjandi loysnir (mediatión). Rættarlimir eins og nevndarlimir skulu alsamt gera seg kunnugar við allan føroyska arbeiðsmarknaðin.

Gerðarrættarlimirnir

Partarnir á arbeiðsmarknaðinum velja rættarlimirnar í fasta gerðarrætt:

- arbeiðstakarar velja tríggjar rættarlimir
- arbeiðsgevarar velja tríggjar rættarlimir
- nevndin, ið umboðar partarnar á arbeiðsmarknaðinum, velur tveir formenn

Rættarlimirnir í fasta gerðarrætti skulu sjálvir hava royndir á arbeiðsmarknaðinum. Tí skulu ymsu fakøkini á arbeiðsmarknaðinum velja kønar rættarlimir at sita í fasta gerðarrætti. Hesir rættarlimir sita ikki sum umboð fyri feløg ella fakøki síni, men sum óheftir kønir rættarlimir.

Partarnir velja teir seks føstu rættarlimirnar soleiðis:

- løntakarafeløg fyri tímalønt velja ein rættarlim
- manningarfeløgini velja ein rættarlim
- starvsfólk og líkir fakkólkur velja ein rættarlim
- arbeiðsgevarafeløgini velja ein rættarlim
- reiðarafeløgini velja ein rættarlim
- almennu arbeiðsgevararnir velja ein rættarlim

Hesir limir verða valdir fyri trý ár í senn, men hvørt ár skulu tveir rættarlimir veljast av nýggjum, so triðingurin er nývaldur á hvørjum ári. Allir seks verða valdir, tá sáttmálin kemur í gildi, lutakast ger síðan av, hvørjir rættarlimir fyrst skulu veljast av nýggjum.

Nevndin velur gerðarrættarformann og næstformann, sum allir partar skulu hava álit á. Hesir skulu vera lógkønir og hava viðkomandi royndir. Hvør nevndarlimur hevur sýtingarrætt við formansval. Formenninir verða eisini valdir fyri trý ár í senn, men fyrsta skeiðið hjá næstformanninum verður stytt, so skeiðini skulu umskarast. Formenninir skiftast um at vera formenn í einstøku málunum.

Nevndin fyri fasta gerðarrætt tekur upp samráðing við politiska myndugleikan um

samsýning og umstøður hjá rættarlimunum. Helst verður talan partvíst um fasta samsýning fyrri tilbúgving og samsýning fyrri at viðgera einstøku málini.

Mannagongd

Nú er ósemja á arbeidsmarknaðinum, t.d. um stríðsstig er óheimilað brot á rættarstöðuna ella um tulkning av sáttmála; tá kann felag – arbeidsgevara- ella arbeidstakarafelag – leggja málið fyrri fasta gerðarrætt. Hetta verður gjørt við at lata inn kærurit.

Rættarformaðurin skipar síðan fyrri at boða mótparti frá og taka út teir rættarlimir, sum skulu viðgera hetta málið. Rættarlimirnir verða úttiknir eftir tørn, vanligu ein ella tveir frá ávíkavist arbeidstakara- og arbeidsgevarasíðuni. Hvussu nógvir verða úttiknir, veldst partvíst um, hvat partarnir sjálvir vilja, partvíst um viðkomandi sáttmála og eisini um, hvat rættarformaðurin heldur. Paritetur skal altíð vera í úttøkuni av limum.

Rættarformaðurin ansar eftir, at ongin úttikin limur er greitt ógegnigur. Í summum sera prinsipiellum málum sita allir rættarlimirnir, tá er ongin teirra ógegnigur.

Mótparturin fær høvi at lata inn svarrit, og síðani metir formaðurin í málinum, hvussu málið skal fyrreikast. Til ber at royna semju, ella eftir fyrreikandi fund at partarnir í senn lata inn hvør sítt málsrit afturat. Til ber at fáa til vega metingar, prógv og vitni og at enda leggja málið fram fyrri gerðarrættin á úrskurðarfundi, sum kann vera almennur.

Snýr málið seg um óheimilað stríðsstig, sí § 6(2)f, skal málið viðgerast, og úrskurður gerast innan fáar tímar (í mesta lagi 72 tímar). Tá kann eisini fyrribilsúrskurður gerast.

Snýr málið seg um onnur arbeidsmarknaðarmál ella gerðarrættarmál (t.d. tulkning), kann longri tíð ganga. Tó verður altíð miðað ímóti skjótari málsviðgerð.

Úrskurðirnir hjá fasta gerðarrætti skulu skrivast soleiðis, at teir kunnu vera vegleiðandi fyrri framtíðina og skulu vera greiðir at lesa.

Á heimasíðu hjá fasta gerðarrætti fer at bera til at lesa úrskurðir og samandráttir, í summum førum stytta, so ikki viðbreknir upplýsingar koma út.

Fasti gerðarrættur kann, sum omanfyrri lýst, taka støðu til, hvør rættarstöðan er millum partanna. Hetta merkir, at tað fyrst og fremst eru sáttmálar, avtalur og siðvenjur hjá pørtunum sjálvum, sum eru reglugrundarlagið, sum fasti gerðarrættur dømir eftir.

Fasti gerðarrættur vikur í gerðarrættarmálum fyri øðrum avtalaðum gerðarrætti, men partarnir kunnu altíð semjast um at brúka fasta gerðarrætt í einstøkum máli. Vónin er, at fasti gerðarrættur fer at vekja álit millum partanna á arbeiðsmarknaðinum, og at rættarlimirnir byggja á egnu royndir sínar og fáa venjing í at døma í trætumálum. Harvið kunnu úrskurðirnir vera við at loysa trætur á skilagóðan og rættvísan hátt.

Sáttmálin vísur sum vant til reglurnar í rættargangslógini, sum tillagaðar verða brúktar eisini í fasta gerðarrætti. Úrskurðir hjá fasta gerðarrætti skulu virðast og úttinnast eins og dómur.

Sáttmálin kemur í gildi í 2006 og kann ikki sigast upp fyrr enn í 2008, men nevndin fyri fasta gerðarrætt skal alsamt eftirmeta skipanina og skjóta upp endurnýggjaðan sáttmála.

Fasti gerðarrættur kann gera ávegis úrskurð, eitt nú um formligar spurningar, og síðan taka uppافتur fyrireikingina og at enda gera tann endaliga úrskurðin.

Endaligir úrskurðir hjá fasta gerðarrætti kunnu ikki kærast. Í heilt serligum førum kann fasti gerðarrættur tó innan fýra vikur frá endaliga úrskurði sínum taka mál uppافتur, um málspartur kann vísa á prinsipiellar spurningar í úrskurðinum, sum fasti gerðarrættur eigur at viðgera nærri. Tá eru allir gerðarrættarlimirnir við í viðgerðini.

Lóggáva og vanligar rættarlíga grundreglur

Fasti gerðarrættur skal sum aðrir gerðarrættir uppfylla treytirnar í lov om voldgift til rættargang og rættatrygd. Hetta verður tryggjað við ásetingum í sáttmálanum og við at vísa til rættargangslógina.

Fasti gerðarrættur tekur í høvuðsheitum bert støðu til spurningar, ið fella undir førleika hansara sum ásett í § 6 í sáttmálanum. Fasti gerðarrættur brúkar tó vanligar, greiðar og kendar lógarreglur og rættarlígar grundreglur og leggur tær til grund fyri úrskurðum sínum. Eru aðrar serligar, ógreiðar ella ófrávíkiligar rættarreglur týðandi fyri málið, kann fasti gerðarrættur antin útseta málið, til vanligu dómstólarnir hava tikið støðu, ella vísa málið frá sær. Hesir spurningar eru nærri lýstir í serligum riti.

Tulking av sáttmálum um fasta gerðarrætt

Ásetingar og orðingar í sjálvum sáttmálanum um fasta gerðarrætt eru hugtøk, ið skulu tulkast og skiljast fyrst og fremst út frá sáttmálanum sjálvum, viðurskiftunum

í Føroyum, og hvat, ið er skilabesta loysnin, eisini fyrri framtíðar mál av líkum slag.

Fasti gerðarrættur skal tulka sáttmálan og menna hann í verki. Tey fordømi og tær venjur, ið taka seg upp, eiga so greiniliga, sum til ber, at verða orðað og lýst í úrskurðum, so tey verða kunnug hjá pørtunum á arbeiðsmarknaðinum.

Nevndin fyrri fasta gerðarrætt tekur upp til viðgerðar spurningar um mannagongdir og ger nærri reglur í almennari starvsskipan ella serliga fyrri einstøk starvsøki. Starvsskipanin skal í øllum førum hava reglur um quorum, meirilutaavgerðir, dagsskrá, innkalling, fráveru og hvussu nevndin og gerðarrættarlimirnir verða kunnaðir um einstøku málini.

Viðmerkingar til einstøku ásetingarnar

Niðanfyri er leiðbeining fyrri, hvussu einstøku ásetingarnar skulu skiljast. Viðmerkingar verða fyrst og fremst gjørdar fyrri hvørja paragraf/grein og bert í einstøkum førum fyrri hvørt stykki ella litra.

Ávísingar til sáttmálan verða skrivaðar soleiðis: „§ 6(2)d“ og lisnar „grein/paragraf seks, stykki 2, litra d.“

§ 1 Fasti gerðarrættur

- (1) Settur verður á stovn fasti gerðarrættur.
- (2) Fasti gerðarrættur skal loysa trætur, ósemjur og ivamál á arbeiðsmarknaðinum sambært hesi skipan og felags avtalum og sáttmálum millum partanna á arbeiðsmarknaðinum.
- (3) Fasti gerðarrættur skal eisini savna, menna, og kunna um føroyskan arbeiðsmarknaðarrætt.

Ásetingin setir fasta gerðarrætt á stovn. Fasti gerðarrættur sum stovnur fevnir, sum nærri lýst, um bæði sjálvan rættin við átta gerðarrættarlimum, og um nevnd, ið velur lógkønu rættarlimirnir, hevur heimild at gera nærri starvsreglur, samskipta við politiska myndugleikan og endurskoða sáttmálan. Harumframt verður eisini skrivstova skipað.

Síðani verður ásettur almenni málsførleikin hjá fasta gerðarrætti, sum fevnir um trætur, ósemjur og ivamál á føroyska arbeiðsmarknaðinum, sum gjølligari greint í sáttmálanum sjálvum og annars í samsvari við teir sáttmálar ella aðrar kollektivar skipanir, ið partarnir annars hava tikið undir við.

At enda verður ásett, at fasti gerðarrættur eisini hevur ábyrgd av at savna og menna kunnleikan til tær skipanir og tær felags reglur og síðvenjur, ið galda á føroyska arbeiðsmarknaðinum.

§ 2 Sæti, skrivstova og gjøld

- (1) Fasti gerðarrættur hevur sæti í Tórshavn, men kann seta fund aðrastaðni í landinum.
- (2) Skrivstovan hjá fasta gerðarrætti verður skipað eftir avtalu millum fasta gerðarrætt og avvarðandi landsmyndugleikar.
- (3) Fasti gerðarrættur áleggur gjøld samsvarandi reglugerð.

Sambært hesi áseting verða heimildir givnar at skipa sæti, skrivstovu og gjøld.

Fasti gerðarrættur hevur sæti sítt í Tórshavn, men kann eftir umstøðunum seta fund aðrastaðni í landinum. Hetta kann serliga koma upp á tal, tá málspartarnir ella tær umstøður, málið snýr seg um, hava tilknýti til annað pláss, og ætlanin er at halda almennan gerðarrættarfund.

Hugsandi er, at Føroya kærustovnur ella skrivstovan hjá onkrum aðalráði ella stýri verður skrivstova hjá fasta gerðarrætti. Á henda hátt verða kunnleiki og førleiki mentir og savnaðir í sama stað. Men hetta kann eisini gerast við at stovna nýggja skrivstovu, við at lata privatán stovn vera skrivstovu, ella við at lata nýggja stovnin húsast í skrivstovusamstarvi við aðrar stovnar.

Tað er nevndin, sum ger avtalu við myndugleikarnar, men sjálvsagt hoyrir nevndin rættarlimirnar, tá tað er viðkomandi at gera tað.

Nevndin skal eisini gera reglugerð um rættargjøld, sum fasti gerðarrættur brúkar sum heimild og grundarlag at leggja á gjøld í einstøkum málum.

§ 3 Nevndin

- (1) Nevnd verður vald fyri fasta gerðarrætt.
- (2) Nevndarlimirnar sita í trý ár í senn. Sáttmálapartarnir velja nevndina á sama hátt sum gerðarrættarlimirnar. Hinir limirnar velja í felag formannin. Verandi umboð í nevndini, sum smíðaði sáttmálan, halda tó fram sum fyrstu valdu limir.
- (3) Nevndin kann taka støðu, um feløg og stovnar ikki semjast um val eftir § 3, ella § 4. Nevndin kann eisini bólka feløg og stovnar av nýggjum (sí skjal 1).
- (4) Nevndin hevur í minsta lagi fyra árligar fundir, sum skrivstovan kallar inn til.

Nevndin, ið smíðaði sáttmálan, heldur fram sum nevnd fyri nýggja stovnin. Partivaldu limirnar velja formannin. Partarnir á arbeiðsmarknaðinum eru á henda hátt umboaðir í nýggja stovninum. Nevndin tekur sær av at skipa

stovnin í samráð við politiska myndugleikan, gerðarrættarlimirnar og partarnar á arbeiðsmarknaðinum.

Formaðurin skipar fyri og kallar inn til funda í minsta lagi fyra ferðir árliga.

At nevndin verður vald á sama hátt sum gerðarrættarlimirnir merkir, at eftir eitt ár og síðani eftir tvey ár skal formaðurin kasta lut um, hvørjir tveir limir skulu veljast av nýggjum.

Síðani verða valskeiðini soleiðis:

Ár	Sessur I	Sessur II	Sessur III	Sessur IV	Sessur V	Sessur VI
2006	sitandi limur	sitandi limur	sitandi limur	sitandi limur	sitandi limur	sitandi limur
2007	limur valdur	limur valdur				
2008			limur valdur	limur valdur		
2009					limur valdur	limur valdur
2010	limur valdur	limur valdur				
2011					limur valdur	limur valdur
2012	limur valdur	limur valdur				
2013			limur valdur	limur valdur		

“Sitandi limur“ merkir, at verandi limur í nevndini, sum smíðaði sáttmálan, heldur fram sum limur í nevndini fyri fasta gerðarrætt.

“Limur valdur“ merkir, at limurin er valdur at taka við 1. januar viðkomandi kalendaraár. Sjálvt valið fer tó fram árið fyri í viðkomandi valbólki. Verður semja ikki um nakað av vaevnunum í uppskoti, er tað sitandi nevnd, sum tekur støðu eftir at hava roynt at finna semju.

2008...

Árini 2008 og frameftir verða limir sjálvsagt bert valdir, um sáttmálin um fasta gerðarrætt verður verandi í gildi.

Formaðurin verður valdur soleiðis:

Ár	Nevndarformaðurin
2006	sitandi formaður
2007	valdur
2008	
2009	
2010	valdur
2011	
2012	
2013	valdur

Hesi skeiðini eru fóst, og tekur limur seg úr sessi ella doyr, verður annar valdur fyri tað, sum eftir er av skeiðnum.

§ 4 Gerðarrættarlimir

- (1) Í fasta gerðarrætti eru átta gerðarrættarlimir. Sáttmálapartarnir velja limirnar. Gerðarrættarlimir virka óheftir av bæði myndugleikum og teimum feløgum, ið valt teir hava.
- (2) Nevndin fyri fasta gerðarrætt velur gerðarrættarformannin og næstformannin, teir skulu vera lógkønir og hava viðkomandi royndir. Hvør nevndarlimur hevur sýtingarrætt við formansval.
- (3) Teir í skjali 1 nevndu bólkar velja hvør sín arbeiðsmarknaðarkøna gerðarrættarlim.
- (4) Gerðarrættarlimirnir verða valdir fyri trý álmannaárár í senn. Hvørt ár verða tveir av gerðarrættarlimunum valdir av nýggjum. Gerðarrættarformaðurin kastar lut um, hvørjir fyrstir fara frá.
- (5) Doyr gerðarrættarlimur ella tekur seg úr fasta gerðarrætti, verður annar limur valdur tað, ið eftir er av skeiðinum.
- (6) Gerðarrættarlimir kunnu veljast aftur.
- (7) Gerðarrættarlimur verður samsýnt sambært nærri áseting eftir samráðing millum nevndina og avvarðandi landsstýrisman.

Nevndin velur formenninar og ongin av nevndarlimunum skal vera ímóti formonnunum, tá teir verða valdir.

Sum greitt frá í almennu viðmerkingunum eru tað partarnir á arbeiðsmarknaðinum, ið velja hinar gerðarrættarlimirnar. Hesir eiga at hava viðkomandi royndir á arbeiðsmarknaðinum. Limir í nevndini fyri fasta gerðarrætt kunnu ikki samstundis vera gerðarrættarlimir.

Gerðarrættarlimirnir skulu virka sum einstaklingar og nýta vit og skil og royndir sínar at koma til skilagóðar niðurstøður við haldgóðum grundgevingum.

Allir gerðarrættarlimirnir verða sjálvsagt valdir at taka við 1. februar 2006, men síðani verða sessirnir endurvaldir eftir tørnei.

Verður ikki semja í valbólki um at velja gerðarrættarlim, tekur nevndin fyrri fasta gerðarrætt støðu millum tey evni, ið eru í uppskoti, eftir at hava roynt semju.

Formennirnir báðir sita trý kalendaraár í senn, tó verða fyrstu skeiðini styttri, so næstformaðurin verður valdur at taka við aftur 1. januar 2008, og gerðarrættarformaðurin at taka við aftur 1. januar 2009, soleiðis at valskeið teirra umskarast:

Ár	Gerðarrættarformaður	Næstformaður
2006	valdur	valdur
2007		
2008		valdur
2009	valdur	
2010		
2011		valdur
2012	valdur	
2013		

Valskeiðini hjá arbeiðsmarknaðarkønu limunum vera soleiðis:

Ár	Sessur I	Sessur II	Sessur III	Sessur IV	Sessur V	Sessur VI
2006	limur valdur	limur valdur	limur valdur	limur valdur	limur valdur	limur valdur
2007	limur valdur	limur valdur				
2008			limur valdur	limur valdur		
2009					limur valdur	limur valdur
2010	limur valdur	limur valdur				
2011			limur valdur	limur valdur		
2012					limur valdur	limur valdur
2013	limur valdur	limur valdur				

“Limur valdur“ merkir, at limurin er valdur at taka við 1. januar viðkomandi kalendaraár (í 2006 tó 1. februar). Sjálvt valið fer tó fram árið fyri í viðkomandi valbólki.

Gerðarrættarlimirnir í ‘sessi I’ og ‘sessi II’ sita fyrstu ferð í trý ár og trýggjar mánaðar.

At taka við 1. januar 2009 verða t.d. valdir tilsamans trýggir gerðarrættarlimir, gerðarrættarformaðurin og tveir arbeiðsmarknaðarvaldir limir.

Hesi skeiðini eru føst, og tekur limur seg úr sessi ella doyr, verður annar valdur fyri tað, sum eftir er av skeiðnum.

Heldur sáttmálin fram at virka eftir 1. januar 2008, halda gerðarrættarlimirnir fram á sama hátt sum omanfyri lýst, um ikki annað verður ásett í nýggjum sáttmála ella ískoyttissáttmála.

Samsýningin verður ásett eftir samráðing við landsmyndugleikarnar. Samsýningin krevur semju millum nevdina fyri fasta gerðarrætt og viðkomandi myndugleikar.

§ 5 Úttiknir gerðarrættarlimir

- (1) Úttiknir verða í hvörjum máli formaður í málinum og tveir aðrir gerðarrættarlimir, annar valdur av arbeiðstakarafeløgum og hin av arbeiðsgevarafeløgum.
- (2) Gerðarrættarformaðurin kann tó, um partarnir semjast um tað, taka út fimm gerðarrættarlimir.
- (3) Gerðarrættarformaðurin:
 - a. ger av, hvør skal vera formaður í einstøkum máli;
 - b. tekur út gerðarrættarlimir til hvørt mál eftir tørnri, men ansar tó eftir, at ongin teirra er greitt óegnigur;
 - c. ger av, at í serliga prinsipiellum ella týðandi málum skulu allir gerðarrættarlimirnir døma; ongin teirra kann tá metast óegnigur. Í slíkum málum hevur gerðarrættarformaðurin ástøðuatkvøðu.

Ásetingin viðvíkir mannagongdini í einstøkum málum.

Vanliga verða úttiknir tríggir gerðarrættarlimir. Er tað ásett í sáttmála hjá pørtunum, kunnu fimm limir verða úttiknir. Semjast partarnir um tað í ítøkiligum málinum, kunnu eisini fimm limir verða úttiknir. Í serligum málum sita allir átta limirnir.

Í talvuni niðanfyri verður víst til vanlig mál; hetta eru mál sambært § 5(1), har tríggir gerðarrættarlimir døma, formaðurin í málinum og tveir úttiknir arbeiðsmarknaðarkønir dómarar. Í øðrum málum døma fimm gerðarrættarlimir sambært § 5(2); hetta er, tá semja er um frávik í ítøkiligum málinum ella t.d. ásett er í sáttmála um gerðarrættarmál, at fimm skulu døma. Serliga prinsipiell mál eru tey mál, har mett verður undir fyrireiking av málinum, at allir gerðarrættarlimir eiga at vera við sambært § 5(3)c. Mál tikið upp aftur sambært § 11(2) eru mál, ið eftir úrskurðin vísa seg at vera um prinsipiellar spurningar, ið hava týðning út um ítøkiliga málið, og sum allir gerðarrættarlimir eiga at fáa høvi at taka støðu til.

Málsslag	Limatal	Arbeiðs- marknað- arkønir	Formaður
Vanlig mál § 5(1)	3 limir	2 limir	annar formaðurin
Semja um frávik § 5(2)	5 limir	4 limir	annar formaðurin
Serliga prinsipiell mál § 5(3)c	8 limir	6 limir	gerðarrættarformaðurin
Mál tikið upp aftur § 11(2)	8 limir	6 limir	gerðarrættarformaðurin

“Annar formaðurin“ merkir, at annaðhvørt gerðarrættarformaðurin ella næstformaðurin situr sum rættarformaður í ítøkiligum málinum, sí § 5(3)a.

Fær limur forfall, kann gerðarrættarformaðurin gera av at taka út annan lim til málið.

Varalimir eru ikki í fasta gerðarrætti. Tí kann koma fyri, at gerðarrættur má viðgera mál, har allir limirnir av røttum skulu vera við, við færri enn átta limum. Paritetur skal tó altíð vera, so at úttiknir verða líka nógvir kønir rættarlimir frá hvørji síðu.

Gerðarrættarformaðurin skal taka út rættarlimir til einstøku málini eftir tørne, soleiðis at allir døma í nærum líka nógvum málum, og sita saman við ymsum øðrum dómárum. Gerðarrættarformaðurin skal viga hetta tekniska prinsipp móti regluni um, at gerðarrættarlimir skulu ikki vera greitt ógegnir í málinum.

Greitt ógegnir er serligt hugtak fyri fasta gerðarrætt. Eftir hesi skipan við óheftum, persónligum gerðarrættarlimum er ikki so, at gerðarrættarlimur er ógegnigur bert tí málsparturin er úr tí valbólki, sum vísti á viðkomandi gerðarrættarlim, ella tí viðkomandi á annan hátt hevur havt smávegis samstarv ella onnur viðurskipti við málspart, ella feløg ella stovnar í viðkomandi valbólki. Greitt ógegnigur merkir, at okkurt ítøkilig samband er, sum kann valda iva um óhefti hjá gerðarrættarliminum ella kann tykjast óheppið.

§ 6 Málsførleiki

- (1) Fasti gerðarrættur hevur altíð førleika at gera av, um mál hoyra undir fasta gerðarrætt.
- (2) Fasti gerðarrættur kann altíð taka støðu til hesi mál:
 - a. um høvuðsavtala er samtykt;
 - b. um felags sáttmáli er samtyktur;
 - a. um marknamál millum sáttmálaøki.
 - b. um brot er framt á høvuðsavtalu ella sáttmála;
 - c. um fráboðað ella tikin stríðstig eru heimilað;
- (3) Fasti gerðarrættur kann, um sáttmáli ella annað loyvur tí, taka støðu til:
 - a. um siðvenja er galdandi innan ávíst øki;
 - b. hvussu samtykt høvuðsavtala skal tulkast;
 - c. hvussu sáttmáli skal tulkast;
 - d. hvussu siðvenja skal tulkast.
- (4) Fasti gerðarrættur kann ikki taka upp mál, ið hoyra undir (3), um partarnir hava sínámillum sáttmála um annan gerðarrætt. Men partarnir kunnu hóast slíkan sáttmála kortini semjast um at leggja ítøkiliga málið fyri fasta gerðarrætt.
- (5) Fasti gerðarrættur kann heldur ikki taka upp mál, sum ikki av røttum eru mál um felags avtalur ella sáttmálar.

Ásetingin lýsir, hvat sáttmálapartarnir binda seg til at viðurkenna:

- At fasti gerðarrættur altíð hevur førleika at gera av, um ítøkilig mál hoyrir undir fasta gerðarrætt ella ikki.
- At fasti gerðarrættur altíð hevur førleika at gera av, um málið snýr seg um stríðsstig/brot ella tulking.
- At fasti gerðarrættur altíð hevur førleika at gera av mál, ið snúgva seg um, hvørt høvuðsavtala er samtykt, um sáttmáli er samtyktur, um stríðsstig eru heimilað og um marknamál millum sáttmálaðki.

Síðan hevur fasti gerðarrættur førleika at viðgera spurningar um tulking og siðvenju, um málpartarnir semjast um tað í ítøkiligum máli ella hava víst á fasta gerðarrætt í kollektivari avtalu ella sáttmála.

At fasti gerðarrættur *kann taka støðu til* merkir, at innan tey nevndu punkt er fasti gerðarrættur kompetentur at viðgera, um málið snýr seg um viðkomandi punkt. Er spurningur t.d. reistur, um sáttmáli er samtyktur, so skal fasti gerðarrættur taka støðu til tann spurningin. Er spurningur t.d. reistur um at tulka ávísa áseting í sáttmála, so skal fasti gerðarrættur taka støðu til tulkungina, um ikki partarnir hava avtalað, at annar gerðarrættur skal viðgera spurningar um tulking partanna millum.

Fasti gerðarrættur skal, um hetta verður reist í ítøkiligum máli, taka støðu til, hvørt høvuðsavtala ella sáttmáli eru samtykt. Hetta merkir eisini, at fasti gerðarrættur tekur støðu til, um munnligur sáttmáli er gjørdur, um tigandi sáttmáli er gjørdur, ella talan er um siðvenju av slíkum slagi, at hon kann setast javnt við samtyktan sáttmála.

Orðið siðvenja sipar til lögfrøðiliga hugtakið „arbeiðsrættarlig kutýma.“ Siðvenja av slíkum slag er nærum altíð tulkungarspurningur, men kann sum omanfyri nevnt eisini hugsast at fata um sáttmálakendar siðvenjur.

Fasti gerðarrættur fær heimild at taka støðu til, um brot er framt, og um stríðsstig eru heimilað. Hetta merkir, at fasti gerðarrættur er tann einasti stovnur, ið tekur støðu til ítøkilig mál um brot og stríðsstig. Ger fasti gerðarrættur av, at talan er um brot ella óheimilað stríðsstig, skal brotið ella stríðsstigið halda uppat og partarnir virða úrskurðin hjá fasta gerðarrætti. Í málum um óheimilað stríðsstig er serliga skjót manngongd avrádd, ið skal tryggja, at óheimilað stríðsstig ikki fáa stórvegis fylgjur. Mál um brot kunnu eftir umstøðunum taka longri tíð at viðgera.

Hóast fasti gerðarrættur hevur tikið støðu til spurningin um sjálvt brotið ella stríðsstigið og móguliga hevur álagt, at brot ella stríðsstig skal halda uppat, hevur hann tó ikki tikið støðu til aðrar fylgjur.

Hetta er ein fylgja av bygnaðinum í § 6:

- Hvørt brot er framt, ella stríðsstig er heimilað, hoyrir undir tey mál, sum fasti gerðarrættur altíð kann viðgera sambært § 6(2).
- Hvørt brot ella óheimilað stríðsstig skal fáa avleiðingar (aðrar enn at halda uppat), er mál um tulkning av sáttmála ella mál um rættarstöðu teirra annars; somuleiðis spurningurin hvønn týdning úrskurðurin hjá fasta gerðarrætti hevur fyri málið um aðrar fylgjur. Slík mál kann fasti gerðarrættur bert viðgera, um sáttmáli ella annað loyvir tí (um partarnir í sáttmála/høvudsavtalu ella ítøkiligá hava víst á fasta gerðarrætt) sambært § 6(3).

Tað veldst soleiðis um høvuðsavtalu ella sáttmála partanna millum ella um almennu rættarstöðuna í landinum, hvørt t.d. bót ella samsýning ella endurgjald skal latast.

Hoyrir mál um endurgjald ella aðrar fylgjur undir vanligan dómstól ella annan gerðarrætt, skal hesin stovnar leggja til grund ta tulkning av sáttmálanum, sum fasti gerðarrættur hevur staðfest. Eisini skal leggjast til grund, at brotið ella stríðsstigið skal halda uppat, og ikki kann takast uppafur, sjálvt um endurgjald ella onnur fylgja ikki verður áløgd. Men vanligu dómstólarnir og gerðarrættirnir kunnu síðani royna allar spurningar og allar fortreytir, ið hava týdning fyri endurgjald ella aðrar fylgjur.

Hvør stovnur av røttum skal taka stöðu til aðrar fylgjur, dómstólur, annar gerðarrættur, ella fasti gerðarrættur, velst eisini um rættarstöðuna á einstaka sáttmálaøkinum.

Hóast sáttmálin ikki beinleiðis nevnr tað, kann nevndin fyri fasta gerðarrætt í starvsskipan loyva øðrum enn sáttmálapørtum at brúka fasta gerðarrætt móti hóskandi gjaldi.

§ 7 Málspartar

- (1) Sáttmálapartur er partur í máli vegna limir sínar.
- (2) Fíggjarmálaráðið er partur í máli vegna stovnar, sum í málinum eru bundnir av avtalum ella sáttmálum hjá landinum.
- (3) Kommunala arbeiðsgevarafelagið er partur vegna limir sínar.

Málspartar er hugtak fyri partarnar í ítøkiligum máli. Hugtakið er brúkt í sáttmálanum til tess at skilja ímillum sáttmálapartarnar, ið eru tey feløg og stovnar, sum samtykkja henda sáttmála, og málspartar, ið eru partarnir í ítøkiligum málum, sum fasti gerðarrættur tekur upp til viðgerðar. Vanliga fer fasti gerðarrættur helst bert at brúka orðini partur og partar.

§ 8 Málsgongd

- (1) Kærandi partur letur fasta gerðarrætti kærurit.
- (2) Skrivstovan letur beinanvegin innkærda eintak av kæruritinum og setir freist fyrri svarriti. Skrivstovan kann kunngera kæruritið eftir reglum í rættargangslógini.
- (3) Innkærði hevur skyldu at møta; møtir hann ikki, kann formaður í málinum einsamallur siga fráveruúrskurð.
- (4) Formaður í málinum skal áseta fyrireikandi fund í málinum. Formaðurin kann tá:
 - a. gera av, at partarnir í senn skulu lata inn eitt rit afturat eftir ávísing formansins;
 - b. kanna um málið kann avgerast í semju ella eftir tilmæli frá formanninum;
 - c. gera av, at partarnir skulu royna mediación;
 - d. gera av, at meting, faklig úttalilsí, fráboðan til onnur áhugað, ella onnur neyðug stig skulu takast;
 - e. fáa greiðu á og taka støðu til próvførslu og aðra fyrireiking av málinum;
 - f. áseta nýggjan fyrireikandi fund;
 - g. gera av, nær úrskurðarfundur skal vera í málinum;
 - h. annars fyrireika málið eftir lóg, sáttmála og venju.
- (5) Í málum um óheimilað stríðsstig skal fyrireikandi fundurinn vera innan 24 tímar eftir kærurit er innlatið, og úrskurðarfundur verða hildin og úrskurður sagdur innan 72 tímar. Rætturinn kann í átroðkandi málum gera fyribilsúrskurð.
- (6) Fasti gerðarrættur kann gera ávegisúrskurð í máli.
- (7) Málið í allari viðgerð hjá fasta gerðarrætti er føroyskt.
- (8) Málspartur kann krevja, at vitnisfrágreiðingar skulu endurgevast nágreiðniliga.
- (9) Fyri málsgongdina annars galda meginreglur í rættargangslógini um borgaralig mál.

Málsgongdin er skipað soleiðis, at fasti gerðarrættur skal arbeiða bæði skjótt og væl.

Formaðurinn í einstökum máli skal eftir hesum vera aktivur og tryggja, at málið bæði formliga og innihaldsliga verður skjótt og væl fyrireikað. Formaðurinn gerst ikki ógegnigur av at spyrja partarnar nærri um málskrøv, grundgevingar ella annað, teir føra fram. Heldur ikki gerst formaður ógegnigur av at spyrja seg fyrri um móguleikan fyrri semju partanna millum.

Kærandi partur skal lata inn kærurit. Skrivstovan tekur ímóti kæruriti. Góður siður er, tá tað ber til at kunna mótpartin beinanvegin og beinleiðis. Eisini er góður siður í málum, sum koma undir viðgerðarfreistirnar í (5) at boða skrivstovuni frá, at mál kann vera ávegis, so gerðarrættarlimirnir kunnu vera til reiðar.

Heimilað er at kunngerá kærurit eins og at døma fráveruúrskurð.

Eftir at bæði kærurit og svarrit eru komin (ella freistin er farin fyri svarriti, og kærði parturin kortini møtir og setur fram málskrav), verður fyrireikandi fundur hildin. Allir úttiknir gerðarrættarlimir skulu tá hava fingið tilfarið í málinum og eiga at kunna seg við tað. Úttiknu limirnir kunnu vera við á fundinum.

Formaðurin skal í sambandi við fyrireikandi fundin gera av, hvussu málið verður fyrireikað.

- Formaðurin kann gera av, at partarnir samtundis skulu lata hvør sítt rit inn afturat. Formaðurin kann vísa á, hvat hann vil hava partarnar at lýsa, bæði av formalia, jus og fakta, tvs. bæði um málsgongdina, um tær reglur, ið hava týðning fyri málið, og viðvíkjandi umstøðunum í málinum. Sama freist er galdandi fyri báðar partar, og partur, ið vil hava longda freist má heita á bæði mótpart og formann um hetta.
- Formaðurin kannar, um møguleiki er fyri semju í málinum, ella um partarnir vilja lata formannin gera tilmæli, sum málspartarnir kunnu taka við ella vraka. Formaðurin skal vera varin í hesum førum, og krevst nærri viðgerð ella umfatandi tilmæli, eigur formaðurin heldur at vísa til mediatióin.
- Formaðurin kann gera av, at partarnir skulu royna semju ígjøgnum mediatióin. Nevndin fyri fasta gerðarrætt ger lista við evnum til mediator. Formaðurin skjýtur út frá hesum lista evni upp fyri málsþortunum.
- Formaðurin kann biðja um meting, um faklig úttalilsí ella senda øðrum áhugaðum þortum fráboðan um málið ella gera av, at onnur neyðug stig skulu takast. Talan kann vera um vanlig „sýn og meting,“ um faklig úttalilsí frá viðkomandi serfrøðingum, um at boða øðrum frá (td. øðrum feløgum, ið kunnu hava áhuga í at úttala seg um prinsipiellan spurning) ella taka onnur stig. Hvørji hesi eru veldst um einstaka málið og vil oftast vera grundað á analogi frá øðrum ásetingum í sáttmálanum, venju ella ásetingar í rættargangslógini.

Mál um óheimilað stríðsstig verða viðgjörd serliga skjótt. Tað kann bera so á, at hvørgin formaðurin er til taks, tá slíkt mál kemur fyri, td. tí báðir eru uttanlands. Tá má gerðarrættarformaðurin gera av, hvussu víkjast skal frá reglunum, t.d. so tíðarfreistin verður longd, ella annar gerðarrættarlimur kann standa fyri fyrireikandi fundinum, ella ongin fyrireikandi fundur verður hildin, ella fundurin verður hildin um telesamband.

Í átroðkandi málum um óheimilað stríðsstig kann rætturinn siga fyrirbilsúrskurð. Hetta kann serliga hugsast, tá stórir ella óbotaligur skaði kann standast.

Fasti gerðarrættur kann gera ávegisúrskurð (deldom). Hetta kann hugsast í ymsum førum, tá tað fyrri partarnar er best at bíða við summum spurningum. T.d. kann spurningur verða reistur, um málið snýr seg antin um stríðsstig (brot), sum fasti gerðarrættur skal viðgera, ella tulking, sum annar gerðarrættur skal viðgera. Tá er betri, at fasti gerðarrættur fyrst tekur støðu til spurningin um málsførleikan, enn at alt málið verður viðgjørt út í æsir, møguliga óneyðuga.

Málið er sjálvsagt føroyskt í øllum førum, í fyrireiking, í skrivum, á fundum og alla aðrastaðni, uttan so at serlig atlit, eitt nú til vitni, gera seg galdandi, ella annað er ásett fyrri tulkingarmál í sáttmála partanna millum. Hugsandi er, at valdur verður gerðarrættarformaður ella næstformaður, ið skilir men ikki tosar føroyskt. Tá kann formaðurin sjálvsagt tosa annað mál, men málið undir fyrireiking, úrskurðarviðgerð og í úrskurði skal tó altíð vera føroyskt.

Partur í máli kann krevja, at vitnisfrágreiðingar skulu endurgevast orð fyrri orð ella á annan nágreiniligan hátt (sum vanligt er í sambandi við revsimál og „subsidiar avhoyringar“).

§ 9 Umboðan og úrskurðarfundur

- (1) Partarnir kunnu lata fulltrúa umboða seg í allari málsongdini.
- (2) Fasti gerðarrættur ger av í hvørjum máli sær, hvussu úrskurðarfundur skal skipast, eisini hvørt hann skal vera almennur ella fyrri læstum durum.
- (3) Formaðurin í málinum ger av allar spurningar um rættargang undir úrskurðarviðgerðini.

Partarnir kunnu frítt velja sær málsfulltrúa, men fasti gerðarrættur kann eftir vanligum reglum seta krøv til umboðanina.

Úrskurðarfundurin – „dómsviðgerðin“ – kann vera á almennum fundi. Úttiknu limirnir gera henda spurning av og skipa fundin alment undan viðgerðini. Annars ger formaðurin í málinum allar spurningar av undir sjálvum fundinum.

§ 10 Gerðarrættarúrskurður

- (1) Formaðurin í málinum skipar fyrri samráðing limanna millum eftir úrskurðarfundin og setir fram uppskot um úrslit og grundgevingar, eisini kann hann biðja skrivstovuna gera tilmæli. Hinir gerðarrættarlimirnir seta síðani fram hugsanir sínar og samráðst verður, atkvøtt verður at enda um úrslitið.
- (2) Tá ið samráðingarnar eru lidnar, skrivar formaðurin í málinum úrskurð,

og hvør gerðarrættarlimur kann tå leggja sína egnu áskoðan afturat. Eisini skulu málskrøv og grundgevingar hjá málsþórtunum gjølliga endurgevast í úrskurðinum.

- (3) Úrskurður og tilmæli verða kunngjørd þórtunum beinleiðis, og skal úrskurðurin greina málið til fulnar, umstøður eins væl og viðkomandi rættargrundarlag.
- (4) Úrskurður verður somuleiðis alment atkomiligur og skipaður í úrskurðarsavn. Eftir áheitan kann formaðurin í málinum stytta burtur viðkvæmar partar úr tí almannakunngjörda úrskurðinum.

Ásetingin skal tryggja, at úrskurðirnir verða skrivaðir so væl, sum til ber.

Formaðurin leggur fyrri, men kann velja fyrst at heita á skrivstovuna um at gera tilmæli.

Formaðurin kann gera av at hava fleiri fundir eins væl og fleiri atkvøðugreiðslur um málið. Formaðurin ger av, nær seinasti fundur og seinasta atkvøðugreiðsla verða hildin. Formaðurin leggur skrivliga fyrri limirnar sítt uppskot til úrskurð og gevur teimum nøktandi høvi at leggja afturat samsintar eins væl og mótsintar viðmerkingar; tað vil siga, at til ber bæði at grundgeva nærri, dissentiera viðvíkjandi grundgevingum og dissentiera viðvíkjandi úrsliti.

Úrskurðurin skal umframt fatanir (“premissir“) hjá gerðarrættarlimunum lýsa málið, málskrøv, grundgevingar, tilmæli, vitnisfrágreiðingar, metingar og annað. Formaðurin í málinum kann velja, at partar av hesum tilfari skulu vera hjálagdir sum skjøl til sjálvan úrskurðin, so sjálvur úrskurðurin verður so vælegnaður at lesa sum til ber uttan ov nógvar endurgávur, ið eru óneyðugar fyrri úrslit og grundgevingar.

§ 11 Endaligur úrskurður

- (1) Úrskurður hjá fasta gerðarrætti er endaligur og kann ikki skjótast inn fyrri hægri rætt.
- (2) Í serligum føri kunnu formenninir tó í semju, eftir áheitan frá parti, innan fyrri fýra vikur frá úrskurði, taka málið upp av nýggjum sum týðandi mál, har allir gerðarrættarlimirnir eru við.
- (3) Mál kann ikki leggjast fyrri dómstól, kærunevnd ella nakran annan stovn ella myndugleika, um tað av røttum hoyrir undir fasta gerðarrætt.
- (4) Spurningur, hvørt fasti gerðarrættur av røttum antin hevur viðgjørt mál ella víst tí frá sær, kann innan 4 vikur frá úrskurði leggjast fyrri Føroya Rætt.

Sáttmálapartarnir binda seg við sáttmálanum til at góðtaka, at úrskurðir hjá fasta gerðarrætti eru endaligir.

Undantak frá hesum er møguleikin hjá gerðarrættarformanninum og næstformanninum at semjast um, at taka málið upp aftur sum týðandi mál, ið allir gerðarrættarlimirnir eiga at hoyra. Hetta kann henda í serliga prinsippiellum málum, sum kunnu fáa týðning sum fordømi fyri allan arbeiðsmarknaðin ella tað á annan hátt er týðandi at allir gerðarrættarlimirnir taka støðu. Í slíkum málum eiga eftir grundreglunum í rættargangslógini at vera loyvt øðrum pørtum á arbeiðsmarknaðinum at leggja uppí málið.

§ 12 Útinnan

- (1) Úrskurðir hjá fasta gerðarrætti kunnu útinnast eftir reglunum í rættargangslógini um tvingsilsfulnað. Semja gjørd í fasta gerðarrætti kann somuleiðis útinnast eins og semja gjørd í dómstóli.

Eins og við øðrum gerðarrætti er við hesum sáttmála avtalað, at úrskurður kann útinnast eftir rættargangslógini.

§ 13 Nærri reglur

- (1) Nevndin kann í samráði við gerðarrættarlimirnar og avvarðandi myndugleikar gera nærri reglur fyri virksemi og skipan hjá fasta gerðarrætti.

Nevndin hevur heimild at gera nærri reglur (í samsvari við sáttmálan, lóggávu og annað viðkomandi), men skal í anda sáttmálans samráðast til góðar loysnir, áðrenn reglurnar verða gjørdar.

Reglurnar verða savnaðar og kunngjørdar eins og úrskurðirnir.

§ 14 Samtykki og endurskoðan

- (1) Hesin sáttmáli kemur í gildi 1. apríl 2006, fyri teir partar, nevndar í skjali 1, ið tá hava skrivað undir.
- (2) Sáttmálapartarnir skriva undir hvør sítt eintak av sáttmálanum.
- (3) Sáttmálin kann sigast upp, um í minsta lagi fimm sáttmálapartar siga hann upp við seks mánaða varsli til 1. januar.
- (4) Sáttmálin kann ikki sigast upp fyrr enn til 1. januar 2008. Sáttmálapartarnir kunnu tó altíð samtykkja annan sáttmála at koma í staðin fyri henda.
- (5) Nevndin skal áhaldandi eftirmeta skipanina og skipa fyri fundum, har sáttmálapartarnir verða kunnaðir. Nevndin kann skjóta upp endurskoðaðan sáttmála.

Sáttmálin kemur í gildi 1. februar 2006; frá teirri løtu kann nevndin virka, samráðingar havast við politisku myndugleikarnar, skrivstovan skipast, og annað tilíkt gerast.

Partarnir skriva undir hvør sítt eintak av sáttmálanum, sum nevndin goymir.

Ætlanin er sjálvsagt, at allir partarnir á arbeiðsmarknaðinum skulu skriva undir sáttmálan, men ásetingin er orðað soleiðis, at skipanin við fasta gerðarrætti kemur í gildi, tó at einstakir partar ikki enn hava skrivað undir og harvið bundið seg til hesa skipan.

Sáttmálin er bert galdandi fyri teir partar, sum hava skrivað undir. Tí ber ikki til at leggja mál fyri fasta gerðarrætt, sum viðkoma pørtum á arbeiðsmarknaðinum, ið ikki eru vorðin sáttmálapartar. Til dømis er heimildin at taka støðu til marknamál millum sáttmálaøki bert galdandi fyri partar, sum samsvarandi § 14 eru vorðin sáttmálapartar.

Sáttmálin hevur áseting um, at nevndin kann velja teir nevndarlimir og gerðarrættarlimir, um valbólkarin ikki megna tað.

Sáttmálin er galdandi til 1. januar 2008, um ikki partarnir allir fyri ta tíð skriva undir nýggjan sáttmála. Eftir tann dag kunnu fimm sáttmálapartar siga sáttmálan upp við freist upp á háltv ár.

SKJAL 1

(Skjalið er síðani broytt nakað, nærri fæst at vita, tá heimasíða fasta gerðarrætt fer at virka)

Løntakarafølgini fyri verkafólk og tílkar fakkbólkar

Føroya Arbeiðarafelag
Havnar Arbeiðsmannafelag
Klaksvíkar Arbeiðskvinnufelag
Klaksvíkar Arbeiðsmannafelag
Havnar Arbeiðsmannafelag
Havnar Arbeiðskvinnufelag
Landsfelag Handverkaranna
Føroya Handverkarafelag
S & K

Manningarfeløgini

Føroya Fiskimannafelag
Føroya Skipara- og Navigatørfelag
Maskinmeistarafelagið
Motorpassarafelag Føroya

Løntakarafeløgini fyr starvsfólk og tílíkar fakbólkar

Starvsmannafelagið
Búskapar- og Løgfrøðingafelagið
Føroya Byggifrøðingafelag
Magistarafelagið
Føroya Verkfrøðingafelag
Fakfelag Sjómannskúlalærara í Føroyum
Yrkisfelag Studenta- og HF-lærara
Føroya Tekniska Lærarafelag
Felagið Maskinmeistaralærarar
Føroya Lærarafelag
Føroya Musikklerarafelag
Føroya Pedagogfelag
Føroya Postfelag
Ljósmøðrafelag Føroya
Føroya Psykiatريفelag
Almanna- og Heilsurøktarafelagið
Føroyskir Fysioterapeutar
Felagið Føroyskir Sjúkrarøktarfrøðingar
Heilsuhjálparafelag Føroya
Dansk Farmaceutforening
Farmakonomforeningen
Yngri Læknar
Ergoterapeutfelagið
Radiografar í Føroyum
Bioanalytikarafelagið
Økonomafelag Føroya
Starvsfólkafelagið í Føroya Banka
Starvsfólkafelag Føroysku Sparikassanna
Yrkisfelagið Trygdin
Føroya Blaðmannafelag
Føroya Prentarafelag

Arbeiðsgevarafeløgini

Blaðútgevarafelag Føroya
Arbeiðsgevarafelagið hjá Fíggjarstovnum í Føroyum
Føroya Arbeiðsgevarafelag
Havnar Arbeiðsgevarafelag
Føroya Handverksmeistarafelag
Føroya Prentsmiðjueigarafelag

Reiðarafeløgin

Føroya Reiðarafelag
Reiðarafelagið fyri Farmaskip

Almennu arbeiðsgevararnir

Kommunala arbeiðsgevarafelagið
Fíggjarmálaráðið

Fasti gerðarrættur

Folketingets Ombudsmands inspektioner – specielt på Færøerne

English Summary

Head of department and inspections of the Danish Ombudsman, Lennart Frandsen, reports on an interesting survey of Faroese gaols and detention centres based on the inspections that the Danish Ombudsman has undertaken in the Faroe Islands. The Danish Ombudsman rather than the Faroese Ombudsman has jurisdiction as police and courts are still common policy areas under the Home Rule Compact and are administered by Danish authorities but often with Faroese staff. Interestingly, the enabling acts that the Ombudsman relies on in the Faroes are older versions of the present Danish laws. The first part of the article is on inspections of prisons and detentions in Denmark and the wider Realm. The second part is on the Faroes. The inspections occasioned a number of recommendations regarding the design and equipment of Faroese gaols with particular emphasis on work, education, and leisure activities for the inmates, and some reprimands regarding the legal administration. Overall, the conclusion was that through cooperation and dialogue the Ombudsman and the concerned authorities can improve the conditions of detainees and convicts.

Indledning

I august 2001 foretog jeg sammen med to medarbejdere for Folketingets Ombudsmand som led i ombudsmandens almindelige forpligtelse til at undersøge bestemte offentlige institutioner inspektioner af Arresthuset i Tórshavn og af de detentioner der findes på Færøerne. Hvad er grundlaget for sådanne inspektioner, hvordan blev de gennemført, og hvad kom der ud af inspektionerne? Det belyses i denne artikel der imidlertid også beskæftiger sig med Folketingets Ombudsmand i almindelighed og inspektionsvirksomheden.

Folketingets Ombudsmand

Ved grundlovsrevisionen i 1953 blev den danske ombudsmandsinstitution indført. Grundloven af 5. juni 1953 indeholder i § 55 følgende bestemmelse:

¹ Afdelings- og inspektionschef Folketingets Ombudsmand

„Ved lov bestemmes, at Folketinget vælger en eller to personer, der ikke er medlemmer af Folketinget, til at have indseende med statens civile og militære forvaltning“.

Bestemmelsen blev udmøntet ved en lov i 1954 om Folketingets Ombudsmand. I marts måned 1955 blev den første ombudsmand udpeget. Den 1. april 1955 påbegyndte professor, dr. jur., Stefan Horwitz sin virksomhed som ombudsmand. Embedet har således fungeret i godt 50 år.

Færøerne fik Lagtingets Ombudsmand i 2001. Sverige fik en ombudsmand allerede i 1809. Finland fik en ombudsmand i 1919. Norge fik en ombudsmand i 1962. Island fik en ombudsmand i 1992. Grønland fik en ombudsmand i 1995. Der findes mere end 100 ombudsmænd i verden.

Den overvejende del af Folketingets Ombudsmands virksomhed består i at behandle klager fra borgerne over den offentlige forvaltning. Der er omkring 4.000 klager til ombudsmanden om året. Ombudsmanden kan imidlertid selv rejse sager på tre andre måder: Ombudsmanden kan af egen drift rejse sager. I 2004 blev der afsluttet 125 sager af denne karakter. En meget stor del af disse sager – 66 – angik selvmordsforsøg eller selvmord i kriminalforsorgens institutioner. Ombudsmanden kan også iværksætte et såkaldt egen-drift projekt hvor et antal sager fra en bestemt myndighed rekvireres og gennemgås navnlig ud fra en forvaltningsretlig synsvinkel. I 2004 blev der iværksat 1 sådant projekt. Det sædvanlige er at der iværksættes 2 sådanne projekter om året. Endelig kan ombudsmanden foretage inspektioner af offentlige institutioner og andre forvaltningsenheder. Der blev i 2004 foretaget 27 inspektioner. I 2005 blev der foretaget 32 inspektioner. I 2006 foretages der 37 inspektioner.

Inspektioner

Inspektioner har været en del af Folketingets Ombudsmands virksomhed fra embedets start i 1955. Det retlige grundlag var tidligere ikke en speciel hjemmel i ombudsmandsloven men § 3, stk. 3, i en særlig instruks som Folketinget havde udstedt om ombudsmandens virksomhed. Og på grund af at Folketingets Ombudsmand tidligere alene var kompetent over for statslige myndigheder var det alene statslige institutioner der kunne inspiceres.

Valget af de steder der blev inspiceret, var begrundet med at Folketingets Ombudsmand har en særlig forpligtelse til at være opmærksom på de forhold som personer, der er anbragt et bestemt sted mere eller mindre mod deres vilje, bydes. Der var således navnlig tale om inspektioner af fængsler, arresthuse, psykiatriske hospitaler, særforsorgsinstitutioner, militære tjenestesteder og lignende.

Da de psykiatriske hospitaler (statshospitalerne) i 1975 blev lagt ind under amtskommunerne, mistede ombudsmanden således kompetencen til at inspicere psykiatriske hospitaler. Det samme var tilfældet da særforsoegen i 1980 blev lagt ind under amtskommunerne.

Man kan sige at det var betænkeligt og vel utilsigtet fra Folketingets side at Folketingets Ombudsmand således mistede muligheden for at inspicere disse steder der var en del af kerneområdet for ombudsmandens virksomhed. Problemet blev løst ved at ombudsmanden foretog et antal „invitations-inspektioner“ af amtskommunale institutioner. Ombudsmanden inviterede så at sige sig selv, og amtskommunen var indforstået med at der blev foretaget en fuld inspektion med efterfølgende rapportudarbejdelse.

I tiden fra den 1. april 1955 til den 1. januar 1997 da den nugældende ombudsmandslov trådte i kraft blev der gennemført i alt 168 inspektioner dvs. ca. 4 om året. De fordelte sig således:

Fængsler	37
Arresthuse	47
Detentioner	2
Psykiatriske hospitaler	17
Sociale institutioner	14
Militære tjenestesteder	46

Siden ikrafttrædelsen den 1. januar 1997 af den nugældende ombudsmandslov og til nu er der gennemført 243 inspektioner. Inspektionsvirksomheden er således blevet væsentligt udvidet i forhold til tidligere. Der gennemføres nu ca. 25 inspektioner om året. Målet for inspektionerne er de samme som tidligere, men i forhold til tidligere er der nu nogle mere præcise forudsætninger for Folketingets Ombudsmands inspektionsvirksomhed som er tilkendegivet af Folketinget.

I forarbejderne til ombudsmandsloven er det forudsat at Folketingets Ombudsmand foretager systematiske inspektioner af fængsler.

Den tidligere gældende bestemmelse i retsplejelovens § 779 hvorefter amtsrådene havde en tilsynsforpligtelse i forhold til varetægtsarrestanter er ophævet, og det er herved forudsat at Folketingets Ombudsmand foretager systematiske inspektioner af arresthuse.

Det er ligeledes i forarbejderne til ombudsmandsloven forudsat at der sker inspektion af *psykiatriske hospitaler*.

Endelig er det i forarbejderne til ombudsmandsloven forudsat at der sker inspektioner af *sociale bosteder*.

Et beslutningsforslag som Folketinget vedtog den 2. april 1993 om ligestilling og ligebehandling af handicappede, indeholder også en anmodning om at Folketingets Ombudsmand følger udviklingen på området. Dette sker bl.a. ved at der foretages inspektioner af (navnlig) *handicaptilgængelighed* i offentlige bygninger mv.

Folketinget vedtog den 14. maj 2004 beslutningsforslag nr. B 129, forslag til folketingsbeslutning om Danmarks ratifikation af den valgfrie protokol til FN-konvention om tortur og anden grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf. I protokollen (kapitel IV) er det forudsat at de deltagende stater skal have et uafhængigt nationalt organ til forebyggelse af tortur. Dette organ skal bl.a. have kompetence til regelmæssigt at undersøge behandlingen af frihedsberøvede personer på tilbageholdelsesstedet. Ved vedtagelsen af beslutningsforslaget er det af Folketinget lagt til grund at Folketingets Ombudsmand ved sin inspektionsvirksomhed opfylder protokollens bestemmelser om et uafhængigt nationalt organ.

Folketingets Ombudsmands inspektionsvirksomhed omfatter således først og fremmest disse særlige områder. Selv om næsten alle institutioner under Direktoratet for Kriminalforsorgen nu er inspiceret efter den 1. januar 1997, vil ombudsmanden derfor fortsat skulle inspicere disse institutioner – nu i form af geninspektioner.

Inspektionerne har fra den 1. januar 1997 til nu fordelt sig således:

Fængsler	25
Pensioner	8
Arresthuse	51
Sikrede institutioner/ varetægtssurrogater	8
Psykiatriske hospitaler	24
Detentioner	69
Venterum	30
Sociale bosteder	13
Ligebehandling af handicappede	10
Andet	5 (heraf 4 af kommuner)
I alt	243

Man vil se at der i de senere år ikke er gennemført inspektioner af militære tjenestesteder. Dette har sammenhæng med at den militære værnepligt ikke har det samme indhold som for 20-30 år siden.

Tilrettelæggelsen og gennemførelsen af inspektioner

Folketingets Ombudsmands Inspektionsafdeling planlægger for et år ad gangen de inspektioner der skal gennemføres.

En inspektion varsles over for den pågældende institution 4-6 uger før den finder sted. I særlige tilfælde kan en inspektion finde sted uvarslet.

Institutionen bliver orienteret om baggrunden for inspektionen der typisk er et led i den systematiske inspektionsvirksomhed som der er redegjort for ovenfor. Der forelægges et udkast til program for inspektionen, og institutionen anmodes om at indsende forskelligt materiale om institutionen til inspektionsafdelingen. Institutionen modtager også opslag til de indsatte, beboerne eller patienterne om muligheden for under inspektionen at tale med medarbejdere fra inspektionsafdelingen om ens egne forhold.

Inspektionen gennemføres som hovedregel af inspektionschefen og 2-3 medarbejdere.

Inspektionens forløb er naturligvis afhængigt af hvad det er for en institution der inspiceres. En typisk inspektion angår imidlertid følgende tre hovedpunkter:

- Gennemgang af de fysiske forhold, dvs. de enkeltes værelser (celler), fællesområder, værksteder, undervisningslokaler, fritidslokaler, udendørsarealer mv. Her undersøges bl.a. standard og vedligeholdelsesstand også af inventar mv.

- Afklaring af en række (standard)spørgsmål som institutionen på forhånd er blevet gjort bekendt med (en tjekliste). Der er f.eks. tale om forholdene i institutionen med hensyn til arbejde, fritid, undervisning, fællesskab, men også mere specielle forhold vedrørende netop denne type af institution.

- En retlig undersøgelse - ved inspektionens start anmodes institutionen om at udlevere rapportmateriale for en bestemt periode der ligger forud for varslet om inspektionen. Der kan f.eks. være tale om rapporter om magtanvendelse, sikringscelleanbringelse, observationscelleanbringelse, disciplinære forhold og andet. Rapportmaterialet modtages samme dag til nærmere gennemgang.

Under inspektionen er der ud over samtale med de der har anmodet om det, møder

med institutionens ledelse, institutionens samarbejdsudvalg og repræsentanter for de indsatte, beboerne eller patienterne om generelle spørgsmål.

Selve inspektionen - der kan strække sig over en eller to dage - afsluttes med en samtale med ledelsen hvor de spørgsmål som samtalerne med repræsentanterne og de enkelte har rejst, søges nærmere belyst og måske afklaret straks. Derudover gives der en foreløbig vurdering af nogle af de hovedspørgsmål som inspektionen har rejst.

De der har haft en samtale, og repræsentanterne for de indsatte mfl. modtager kort tid efter inspektionen svar på de spørgsmål som de har rejst. Nogle spørgsmål indgår i arbejdet med udarbejdelsen af inspektionsrapporten.

Efter inspektionen udarbejdes der først en foreløbig rapport om inspektionen som sendes til institutionen og en eventuel overordnet myndighed til eventuelle bemærkninger vedrørende de faktiske forhold, som er beskrevet i rapporten. Herefter udarbejdes der en endelig rapport som offentliggøres, og som også sendes til de indsatte, beboerne eller patienterne. Rapporten vil typisk indeholde et antal kritikker og henstillinger om at nogle forhold bliver ordnet samt nogle spørgsmål.

Inspektioner af handicaptilgængelighed mv. til offentlige bygninger har et noget andet forløb. I disse inspektioner medvirker en kørestolsbruger således at de reelle problemer med bl.a. den fysiske tilgængelighed kan afdækkes.

Folketingets Ombudsmand følger systematisk med i henstillingerne bliver efterlevet, bl.a. ved udarbejdelsen af opfølgingsrapporter.

Folketingets Retsudvalg orienteres løbende om inspektionsrapporterne. Inspektionens rapporter kan ses på Folketingets Ombudsmands hjemmeside www.ombudsmanden.dk.

Det retlige grundlag for Folketingets Ombudsmands virksomhed på Færøerne

Lov nr. 473 af 12. juni 1996 om Folketingets Ombudsmand som ændret ved lov nr. 556 af 24. juni 2005 er ikke sat i kraft for Færøerne. Efter lovens § 33 kan den ved kongelig anordning sættes i kraft for Færøerne. Indtil en kongelig anordning er udstedt og kundgjort både i Lovtidende efter lovtidendeloven og i Kunngerðablaðið efter lov nr. 735 af 6. december 1989 om kundtgørelse af love, anordninger og bekendtgørelser på Færøerne, gælder den gamle ombudsmandslov for Færøerne. Til denne lov knytter sig den omtalte instruks for Folketingets

Ombudsmand, jf. bekendtgørelse nr. 48 af 9. februar 1962, der således også fortsat gælder for Færøerne.

For Færøerne gælder således lovbekendtgørelse nr. 342 af 1. december 1961 om Folketingets Ombudsmand. Efter loven omfatter ombudsmandens virksomhed (bl. a.) den statslige forvaltning (§ 1, stk. 1). Det gælder også færøske anliggender der er undergivet statslige forvaltningsmuligheder (rigsmyndigheder). Efter § 3, stk. 2, i instruksen for Folketingets Ombudsmand er ombudsmanden berettiget til at egen drift at undersøge enhver virksomhed der hører under hans embedsomsråde. Ombudsmanden har som nævnt efter denne bestemmelse (også tidligere) foretaget inspektioner af fængsler og arresthuse mv. i Danmark.

Inspektioner på Færøerne

Folketingets Ombudsmand har – som nævnt – alene kompetence til at foretage inspektioner af danske offentlige statslige myndigheder. Politiet og kriminalforsorgen på Færøerne er danske offentlige statslige myndigheder. Den 10. august 2001 foretog jeg sammen med to medarbejdere på Folketingets Ombudsmands vegne inspektion af Arresthuset i Tórshavn, og i dagene den 9., 10. 11. og 13. august 2001 foretog jeg inspektion af politivagten i Lufthavnen på Vágør, detentionen i Midvåg, detentionen i Tórshavn, detentionen i Sand, detentionen i Tverå, detentionen i Klaksvík og detentionen i Runavík.

Endelig inspektionsrapport om inspektionen af Arresthuset i Tórshavn er udsendt den 19. marts 2002 og efterfulgt af opfølgingsrapporter af 8. august 2002, 14. oktober 2002 og 28. august 2003 og brev af 24. juni 2005.

Endelig inspektionsrapport om inspektion af detentionerne på Færøerne er udsendt den 9. april 2002 og efterfulgt af opfølgingsrapport af 15. januar 2003.

Arresthuset i Tórshavn

Gennemgangen af lokalerne i arresthuset gav på enkelte punkter anledning til nogle bemærkninger bl.a. om møblement, strømforbindelse til cellekald, renovering af baderum, udskiftning af gardiner, udskiftning af madrasser og møblement, maling af celler, luftcirkulation, indretningen af besøgsrummet, tilgængelighed af kondomer og lagner, indretning af fritidsfaciliteter, eventuel flytning af biblioteket og renovering af toilet.

Arresthusets biblioteksordning blev undersøgt nærmere. Der var dels tale om den vejledning om biblioteksordningen der blev givet til de indsatte, dels spørgsmålet om anskaffelse af bogkatalog.

Det kunne konstateres at der ikke var noget værksted i arresthuset hvor de indsatte kunne beskæftiges. Det blev oplyst at der var planer om at overdække en del af den eksisterende gård og indrette arbejdspladser for fire indsatte. Folketingets Ombudsmand anmodede om at blive orienteret nærmere om projektet.

Gårdtursområdet måtte karakteriseres som meget trist og utidssvarende. Der var planer om nyindretning og Folketingets Ombudsmand bad om at blive holdt løbende underrettet om realiseringer af planerne.

Under en inspektion beskæftiger Folketingets Ombudsmand sig som nævnt bl.a. med de indsattes mulighed for arbejde, fritid og undervisning.

På tidspunktet for inspektionen måtte det konstateres at det eneste arbejde der kunne tilbydes de indsatte var montering af fiskekroge og at dette arbejde blev udført på de enkelte celler dvs. uden arbejdsfællesskab. Herudover var der almindeligt gangmandsarbejde. Det arbejde som arresthuset kunne tilbyde de indsatte kunne ikke karakteriseres som varieret. Da der imidlertid var planer om at etablere værkstedsfaciliteter hvori der kunne tilbydes andet arbejde end montering af fiskekroge blev der ikke foretaget videre vedrørende dette spørgsmål.

Fritidstilbuddene der er åbne fra kl. 17.30 til kl. 21.30 og som bl.a. er adgang til kondilokale med vægttræningsudstyr, kondicykel og ribbe, billard på gangen og bordtennis og dart samt bobspil og bibliotek gav ikke anledning til bemærkninger. Heller ikke fritidstilbuddene uden for arresthuset bl.a. til sport ude i byen en gang om ugen gav anledning til bemærkninger.

Det måtte konstateres at der i arresthuset ikke har været tilbud om undervisning. Der blev allerede under inspektionen givet udtryk for den opfattelse at der burde være egentlige undervisningstilbud til de indsatte i arresthuset, og Direktoratet for Kriminalforsorgen blev anmodet om en udtalelse herom.

Adgangen til lægejournaler for personalet og anbringelse af renevæsker gav anledning til nogle bemærkninger.

Arresthuset blev anmodet om at komme med oplysninger om en plan for indførelse af selvforplejning.

Det forhold at arresthuset havde henstillet til de indsatte at alle varer som blev medbragt af indsatte der havde været på udgang blev købt hos en bestemt købmand, gav anledning til spørgsmål bl.a. om hjemlen herfor.

Også adgangen – bl.a. for afsonere – til at telefonere gav anledning til bemærkninger. Fastsættelsen af regler for talsmandsarbejdet gav anledning til spørgsmål.

Som tidligere nævnt foreligger der 3 opfølgingsrapporter vedrørende inspektionen af Arresthuset i Tórshavn (af 8. august 2002, af 14. oktober 2002 og af 28. august 2003).

I de 3 opfølgingsrapporter og i brev af 24. juni 2005 er det på baggrund af henstillinger mv. i den endelige rapport konstateret og taget til efterretning,

at cellekald også til en ombygget celle var blevet etableret,

at luftcirkulation i cellerne blev undersøgt, og at det blev konstateret at den fungerede tilfredsstillende,

at der skete nogle forbedringer på toiletterne,

at der i besøgsrummet var blevet malet og der i øvrigt blev skabt hyggeligere rammer, samt at der blev ophængt et skab med kondomer, lagner og håndklæder,

at der gennemføres nye fritidsfaciliteter der bl.a. omfatter et nyt gårdtursareal med delvis overdækning og med bord og bæk samt mulighed for boldspil, et nyt værksted på ca. 37 m² med adgang til toilet og med udsugning; værkstedet agtes anvendt således at samtlige indsatte beskæftiges der, et nyt kondirum, et lægerum der indrettes i et tidligere depotrum.

at der var blevet udmeldt en særbevilling til køb af udstyr til kondirummet,

at der – som noget nyt – blev tildelt arresthuset tre timers undervisning om dagen,

at der sigtes mod at indføre selvforplejning i et vist omfang,

at der blev fastsat lokale regler om kontakt med omverden, herunder besøg og telefonsamtaler,

at der blev udfærdiget lokale regler om talsmandsordning, og

at der blev udfærdiget lokale regler om udlevering af el-artikler til de indsatte.

Manglende gennemgang af rapportmateriale fra arresthuset

Som omtalt ovenfor bliver der normalt ved starten af en inspektion afleveret en skriftlig anmodning om udlån af rapportmateriale til gennemgang. Ved denne inspektion blev det imidlertid besluttet at vente med en anmodning herom indtil der var kommet nærmere oplysninger om hvilke sager arresthuset havde, og hvilke regler arresthuset anvendte efter 1. juli 2001 da straffuldbyrdelsesloven (lov nr. 432 af 31. maj 2000) trådte i kraft. Denne lov var ikke (og er fortsat ikke) sat i kraft for Færøerne. Arresthuset i Tórshavn oplyste at arresthuset har meget få rapporter, herunder vedrørende disciplinærsager som der ikke havde været nogen af efter den 1. juli 2001, og at der kun var meget få udgangssager. Arresthuset oplyste endvidere at arresthuset i videst muligt omfang anvender samme regler som i Danmark, dvs. også straffuldbyrdelsesloven og de regler der er udstedt i medfør heraf, uanset at denne lov ikke er sat i kraft for Færøerne. Det var således ikke hensigtsmæssigt at gennemgå sager fra før 1. juli 2001, idet en sådan gennemgang ville skulle ske på grundlag af regler der (normalt) ikke længere anvendes, og en gennemgang på grundlag af de nye regler i straffuldbyrdelsesloven kun ville komme til at omfatte meget få sager. Der blev af den grund ikke gennemgået sager ved denne inspektion. Om de få rapporter der forelå oplyste arrestforvareren i øvrigt under inspektionen at der ikke er tale om at arresthuset løser problemerne på en anden måde, men at de indsatte normalt er fredelige. De fleste har bolig og arbejde mv. og ønsker blot at få afsoningen overstået uden problemer.

Detentioner

Der er detentioner i Lufthavnen på Vágår (politivagten), Midvåg, Sand, Tórshavn, Tverå, Klaksvík og Runavík. Alle detentioner blev inspiceret.

Politivagten i Lufthavnen på Vágår

Der er nærmest tale om et venterum og lokalet er ikke godkendt til anbringelse af berusere. Det anvendes kun til berusere i akutte situationer og kun indtil der kan ske overflytning til et egentlig detentionslokale.

Lokalet blev gennemgået under inspektionen, og det blev konstateret at der er stengulv med afløb. Det er alene „møbleret“ med en madras og tæpper. Lokalet fremtrådte pænt og velholdt. Kameraovervågningen og den akustiske overvågning blev undersøgt og virkede. Der var ingen fremspring og lignende der kunne udgøre en fare for indsatte som ønsker at beskadige sig selv.

Det blev udtalt at lokalet ikke gav anledning til bemærkninger.

Midvåg

Det blev konstateret at der i 2000 havde været 38 detentionsanbragte og i 2001 indtil inspektionstidspunktet 12. Lokalet anvendes også til venterum. Detentionen var „møbleret“ med madras og tæppe. Bortset fra noget afskallet maling fremtrådte lokalet i en rimelig vedligeholdelsesmæssig stand og var pænt rengjort. Den visuelle og akustiske overvågning blev afprøvet og virkede. Der var ingen fremspring eller lignende som kan udgøre en fare for indsatte som ønsker at beskadige sig selv.

Lokalet gav ikke anledning til bemærkninger bortset fra at det blev anført at stationslederen skulle være opmærksom på at indsigtsglasset – som var ridset – ikke længere på betryggen-de vis kunne anvendes til overvågning.

Glasset blev herefter udskiftet, og i opfølgingsrapport af 15. januar 2003 blev dette taget til efterretning.

Sand

Inspektionen af detentionen i Sand var på flere måder bemærkelsesværdig. Afsnittet om detentionen i Sand i den endelige rapport gengives derfor også i sin helhed:

””””

Lokalet blev besigtiget den 9. august 2001.

Detentionslokalet er placeret i stueetagen i den samme bygning som lokalpolitistationen der ligger i udkanten af Sand. Bygningen er opført i 1963-64 og rummer desuden (på 1. sal) den lokale stationsleders embedsbolig. Det blev oplyst at detentionslokalet stort set aldrig anvendes. Politiet sørger så vidt muligt for at køre berusede personer hjem til deres privatadresse i stedet for at anbringe dem i detentionen. Det blev desuden oplyst at detentionslokalet i en længere periode har været anvendt til opmagasinering af stationslederens møbler. Kort forinden inspektionen var detentionslokalet dog blevet ryddet, og detentionslokalet havde været i brug den 27. juli 2001. Seneste anbringelse før denne ligger efter det oplyste langt tilbage i tiden.

Jeg har for så vidt ikke grundlag for at antage at den manglende anvendelse af detentionslokalet har sammenhæng med lokalets brug som depot, men det kan efter min opfattelse ikke udelukkes at det i en konkret situation kan påvirke politiets vurdering af om en beruset person skal køres hjem eller anbringes i detentionen, at lokalet ikke er tilgængeligt. Jeg henstiller at lokalet for fremtiden holdes fri for opmagasinerede effekter således at det til enhver tid kan anvendes til sit egentlige formål.

Ved siden af detentionslokalet er et toilet.

Detentionslokalet består af et aflangt lokale med stengulv. Visse steder er der mindre revner i murværket i gulvhøjde. Der er afløb i gulvet med en rist som viser tegn på begyndende tæring af rust. Lokalet er i øvrigt i pæn stand.

Over for døren ligger en madras med tæpper på en forhøjning i stengulvet. Forhøjningen, som ikke dækkes helt af madrassen, er ca. 20 cm høj og har skarpe kanter og et skarpt hjørne.

Jeg udtalte allerede under inspektionen kritik af den nævnte forhøjning som kan udgøre en sikkerhedsrisiko i forbindelse med detentionsanbragtes eventuelle fald eller lignende. Jeg henstillede at forholdene blev bragt i orden. Jeg oplyste den 10. august 2001 landfogeden om mine konstateringer.

Jeg beder landfogeden om at oplyse hvad min henstilling har givet anledning til.

Der er et indkigshul i døren til lokalet. Indkigshullet er forsynet med en glasplade.

Detentionslokalet har et højt trefagsvindue ud mod vejen. Der er ikke umiddelbart indkig gennem vinduet. Vinduet har tremmer.

Der er en pære bag en glaskuppel i loftet. Glaskuplen er dækket af kraftige stålbjøjer som følger kuplens form i en afstand af 1-2 cm fra kuplen.

Jeg udtalte allerede under inspektionen kritik af de nævnte stålbjøjer som kan anvendes til fæstning af snore eller lignende ved hængningsforsøg. Jeg henstillede at forholdene blev bragt i orden så hurtigt som muligt således at de ikke udgør nogen sikkerhedsrisiko for selvmordstruede detentionsanbragte. Det blev oplyst at den lokale politistation flere gange har gjort landfogeden opmærksom på problemet.

Jeg oplyste den 10. august 2001 landfogeden om mine konstateringer. Jeg beder landfogeden om underretning om hvad min henstilling har givet anledning til.

Loftet i detentionslokalets ene ende er delvist forsænket ca. 5-10 cm. Loftspladen i den forsænkede del af loftet, som umiddelbart kan nås

stående på den forhøjede del af gulvet, ligger løst og kan skubbes opad hvorved det er muligt at sætte en snor eller lignende i klemme.

Jeg udtalte allerede under inspektionen kritik af den løse loftsplade som kan anvendes til fæstning af snore eller lignende til brug ved hængningsforsøg. Jeg henstillede at forholdene blev bragt i orden så hurtigt som muligt således at de ikke udgør nogen sikkerhedsrisiko. Jeg oplyste den 10. august 2001 landfogeden om mine konstateringer.

I det jeg tillige henviser til mine bemærkninger nedenfor under pkt. 1.4., beder jeg landfogeden om at oplyse hvad min henstilling har givet anledning til.

Detentionslokalet har ikke kameraovervågning eller akustisk overvågning, men er forsynet med en klokke som detentionsanbragte kan anvende til at påkalde personale. Klokkerne ringer på 1. sal hvor stationslederen som nævnt har bolig, men kan også høres i politiets kontorer i stueetagen. Klokkerne blev afprøvet under inspektionen, og de fungerer. Det blev imidlertid oplyst at klokken normalt ikke fungerer.

Jeg henstiller til landfogeden at kaldesystemet gennemgås og eventuelle fejl udbedres. Jeg beder landfogeden om underretning om hvad min henstilling giver anledning til.

....

I opfølgingsrapporten af 15. januar 2003 er anført:

....

Landfogeden har oplyst følgende herom:

’Det er efterfølgende – i forhold til ombudsmandens skrivelse af 9. april 2002 – oplyst, at de opmagasinerede møbler var udskiftet kontorinventar, som var anbragt i detentionslokalet i en kort periode. Som anført i rapporten blev detentionslokalet ryddet inden inspektionen.

Befolkning på Sandø var pr. 31. december 2000 1.450. Detentionsklientellet er således meget begrænset. Hertil kommer politiets indgående kendskab til befolkningen.’

Oplysningen om at møblerne kun havde været opmagasineret i en kort periode

stemmer ikke overens med de oplysninger som jeg fik af stationslederen under inspektionen. Udstrækningen af opmagasineringsperioden var imidlertid ikke af betydning for min henstilling, og da der i hvert fald fra tidspunktet for inspektionen ikke længere stod opmagasinerede møbler i detentionslokalet, foretager jeg ikke yderligere vedrørende dette spørgsmål.

...“

Der skete afslibning af forhøjningens kanter og det skarpe hjørne. Dette blev taget til efterretning i opfølgingsrapporten. Landfogeden oplyste at de kraftige stålbøjler i loftet var fjernet. Dette blev taget til efterretning i opfølgingsrapporten.

Den løse loftsplade var blevet fastgjort. Dette blev taget til efterretning i opfølgingsrapporten.

Endelig oplyste landfogeden at kaldesystemet var blevet gennemgået af en elektriker, og at en konstateret fejl var blevet udbedret. Dette blev taget til efterretning i opfølgingsrapporten.

Tórshavn

Der er fire detentionslokaler på politistationen. På tidspunktet for inspektionen var der helt nymalet i lokalerne. Der var pænt og rent overalt. I et lokale var der meget varmt, og dette blev bemærket i den endelige rapport. Der var tilsyneladende løse loftsplader i lokalerne, og landfogeden blev bedt om at undersøge dette nærmere. Glassene i indkigshullerne var ridsede og gav anledning til bemærkninger.

Den visuelle og akustiske overvågning virkede først efter nogle forsøg. Landfogeden blev bedt om at undersøge dette nærmere.

I opfølgingsrapporten af 15. januar 2003 blev det taget til efterretning at en defekt termostat var blevet udskiftet, at loftpladerne ikke lå løst, at glassene i indkigshullerne var blevet udskiftet, og at overvågningssystemerne var blevet gennemtestet og at de havde vist sig at virke.

Tverå

Der er to detentionslokaler i den samme bygning som politistationen. De ligger på 1. sal. I 2001 havde lokalerne kun været anvendt to gange. Op til detentionslokalerne

på 1. sal fører en trappe med 19 trin. Personalet mente at den uhensigtsmæssige placering af detentionslokalerne var til stort besvær.

Det blev i den endelige rapport konstateret at placeringen på 1. sal var uheldig henset til berusede personers reducerede motoriske evner. Da der var tale om en nyopført bygning (1995) var der dog ikke grundlag for at foretage videre.

I detentionslokalerne – der var „møbleret“ med madras og tæpper – var vinduesramme udført med hængsler som var placeret øverst på vinduerne. Hængslerne ragede 3-4 cm ud fra vindueskarmen.

Under inspektionen blev det udtalt at hængslerne kunne anvendes til fæstning af snore eller lignende i forbindelse med hængningsforsøg, og det blev henstillet at forholdene blev bragt i orden så hurtigt som muligt så de ikke udgjorde en sikkerhedsrisiko for selvmordstruede detentionsanbragte.

Den visuelle og akustiske overvågning blev afprøvet og virkede.

Landfogeden oplyste i brev af 28. maj 2002 at Rigspolitiet var bekendt med bemærkningerne om hængslerne, og at der i uge 25 ville blive taget stilling til hvordan forholdene kunne bringes i orden.

I opfølgingsrapport af 15. januar 2003 er det anført at det blev lagt til grund at forholdene var bragt i orden.

Klaksvik

Der er to detentionslokaler. Lokalerne er placeret i stueetagen. Lokalerne fremstod pæne og i god rengøringsmæssig stand.

Lokalerne har stengulv med afløb. Der er „møbleret“ med madras og tæppe. Den visuelle og akustiske overvågning blev afprøvet og virkede.

I den endelige rapport blev der gjort bemærkning om at glasset i indkigshullerne var ridsede. Det måtte endvidere konstateres at der var en del ridser og mærker på dørene og væggene. Herom hedder det i den endelige rapport:

„...“

Der er desuden en del ridser og mærker på dørene og væggene. Om nogle særligt tydelige ridsemærker blev det oplyst at de var lavet med et gebis at en detentionsanbragt.

Genstande der er egnet til at efterlade ridser og mærker efter slag i vægge og døre – som de der blev observeret under inspektionen – må alt andet lige også være egnet til at forvolde skade på den anbragte selv. Idet jeg går ud fra at personalet i fremtiden ved visitation af personer der skal anbringes i detentionen, vil være mere opmærksom på spørgsmålet om fratagelse af sådanne genstande, foretager jeg mig ikke mere vedrørende spørgsmålet. På baggrund af det oplyste om årsagen til en del af de nævnte ridser bemærker jeg for en god ordens skyld at dette ikke i almindelighed indebærer at detentionsanbragte skal fratages eventuelle gebisser.

....”

I lokalerne var der trefagsvinduer med hængsler placeret nederst i vinduet, vinduerne var udført i stål med en kant som delvist gik ind under karmen. Den øverste kant på det midterste vindue i begge lokaler gabte 1-2 cm ud fra karmen.

Allerede under inspektionen blev der gjort opmærksom på at vinduernes konstruktion muliggjorde fæstning af snore eller lignende i forbindelse med hængningsforsøg. Og det blev henstillet at forholdene blev bragt i orden så hurtigt som muligt.

I opfølgingsrapporten af 15. januar 2003 blev det taget til efterretning at glassene i indkigshullerne var udskiftet. Landfogeden anførte at han var opmærksom på at der i fremtiden blev foretaget en tilstrækkelig visitation. Dette blev noteret i opfølgingsrapporten.

Landfogeden oplyste endelig at Rigspolitiet var bekendt med bemærkningerne om hængslerne i vinduesrammerne. I uge 25 ville der blive taget stilling til hvorledes forholdene kunne bringes i orden.

I opfølgingsrapporten af 15. januar 2003 blev det lagt til grund at forholdene var blevet bragt i orden.

Runavík

Der er to detentionslokaler. Lokalerne er placeret i stueetagen i den lokale politistation. De har flisegulv med afløb og var „møbleret“ med madras og tæppe. Lokalerne fremstod pæne. I loftet i det ene detentionslokale hang der dog spindelvæv og andet skidt. Og i afløbet i det ene lokale lå en del cigaretskodder. Det blev oplyst at de anbragte ikke må ryge men at det kan ske under overvågning fx mens de taler med personalet. Glassene til indkigshullerne var meget ridsede.

Personalet oplyste at indkigshullerne ikke anvendes idet man åbner døren. Der var en del ridser på døre og vægge i lokalerne.

Over dørene på den indvendige side var der gitter med en hulstørrelse på ca ½-1 cm. I det ene lokale var 3 af 4 skruer fjernet. Ventilationsinstallationerne kunne muligvis anvendes til hængningsforsøg og således udgøre en sikkerhedsrisiko. Kaldeknapperne virkede ikke. Det visuelle og akustiske overvågningsudstyr blev afprøvet. Det virkede bortset fra at det ikke var muligt for personalet via højttalerne at tale til den anbragte.

I den endelige rapport er der gået ud fra at afløbet var blevet rengjort, henstillet at glassene i indkigshullerne blev udskiftet, gået ud fra at personalet i fremtiden ville være mere opmærksom på at foretage en fuldstændig visitation, gået ud fra at loftet i det ene lokale ville blive frisket op, anmodet om at landfogeden gennemgik gitrene med henblik på at klarlægge om hulstørrelse var sikkerhedsmæssig forsvarlig, henstillet at ventilationsinstallationerne blev undersøgt for om de udgjorde en sikkerhedsrisiko, gået ud fra at kaldeknappen ville blive repareret.

I opfølgingsrapporten af 15. januar 2003 er det herefter taget til efterretning at afløbet var blevet rensat, at glassene i indkigshullerne var blevet udskiftet, at loftet i det ene lokale var blevet rengjort, at kaldeknappen og samtaleanlægget var blevet repareret af en elektriker, at gitrene i ventilationsruderne over dørene var blevet udskiftet med stålplader med 5mm huller, og at ventilationsudtagene var blevet afskærmet med plader.

Gennemgang af rapportmateriale

Under inspektionerne blev landfogeden anmodet om at for hver af detentionerne at udlevere rapporter vedrørende de seneste 15 detentionsanbringelser forud for den 1. juni 2001 da inspektionen blev varslet. Der blev modtaget 4 rapporter fra Midvåg, 11 fra Tórshavn, 1 fra Sand (den tidligere omtalte), 4 fra Tverå, 5 fra Klaksvík og 5 fra Runavík.

Gennemgangen af rapporterne gav anledning til en række kritikker og henstillinger mv. bl.a. vedrørende:

- visitationen af de indsatte,
- bevarelse af optegnelser i forbindelse med detentionsanbringelser,
- indhentning af oplysninger fra kriminalregisteret,
- tilsyn med de anbragte,
- angivelse af tidspunktet for anbringelsen,
- manglende underskrift eller angivelse af initialer for tilsynene, og
- manglende angivelse af tidspunktet for løsladelsen.

For alle forholds vedkommende gav landfogeden givet tilsagn om at rette op på forholdene for fremtiden.

Afslutning

Inspektionerne af Arresthuset i Tórshavn og af detentionerne i byerne illustrerer på en god måde hvad der kommer ud af de enkelte inspektioner som Folketingets Ombudsmand gennemfører over hele landet. Der måtte konstateres en del mangler for de indsatte ved de fysiske forhold, og navnlig for de indsatte i arresthuset måtte det konstateres at der var et ret stort behov for forbedringer af nogle af de centrale forhold som bliver behandlet under en inspektion nemlig – i vid forstand – fællesskabet i fritiden og i arbejdstiden. Det viste sig også at der var et behov for opstramninger og forbedringer af de rent juridiske forhold med udfyldelse af blanketter mv. og efterlevelsen af de gældende regler.

Beskrivelsen af inspektionerne giver forhåbentlig også et indtryk af at myndighederne i høj grad samarbejder med Folketingets Ombudsmand på en meget positiv måde om løsningen af de problemer der bliver påpeget. Det er et gennemgående træk ved alle inspektioner der gennemføres. Der kan være særlig grund til at fremhæve Direktoratet for Kriminalforsorgen for et meget godt samarbejde ved de mange inspektioner der foretages på kriminalforsorgens område. Uden den vilje ville det være vanskeligt at få gennemført nødvendige forbedringer og opretning af fejl som inspektionerne afdækker. Det gælder i høj grad også inspektionerne på Færøerne. Og det gælder også landfogeden.

At det så også var en stor oplevelse at besøge Færøerne (igen) og at vi blev meget vel modtaget overalt falder det uden for denne artikels rammer at beskrive nærmere, men skal dog nævnes. Nævnes skal også at vi i Tverå af politiet fik en meget kyndig undervisning i den særlige udgave af kædedansen som den praktiseres i Sumba. Som omtalt i begyndelsen af artiklen foretages der geninspektioner. Færøerne står højt på ønskelisten, men mange andre inspektioner skal gennemføres før det kan blive aktuelt.

Umboðsmaður og fólkaræði

English Summary

This note takes a critical look at the Faroese Ombudsman institution. Most authors seem only to have descriptive ambitions when dealing with the Ombudsman. The institution is originally Swedish but the later Danish version of it has become the leading Danish legal export, though only selected elements have been adopted by the importing jurisdictions. Contrary to popular perception, this institution became, as some jurists had predicted, a cross between a supreme administrative authority and an administrative court. In essence, the Danish Ombudsman has developed a kind of administrative equity through his practice thereby supplanting the role of the courts in developing the law during the rise of the administrative state. Though the institution's record in Denmark is in many ways impressive, the awesome authority it now commands stems more from the deference given to it by Parliament, courts and academics than from the persuasive nature of the 'decisions' that are treated as incontrovertible. This is even more so in the Faroe Islands where the secret election of the Ombudsman, the enigmatic recommendations issued, the court-like approach to cases, and the mechanical reliance on Danish precedent makes the authoritative position of the Ombudsman institution undeserved. This is yet another example of the broken spirit of the Faroese in intellectual matters, unable to build an institution of their own through careful analysis of their own needs.

Inngangur

Í greinum í lógarritum o.a. er vanligt at prísa umboðsmansstovninum sum verndara av rættartrygd hjá borgaranum móttvegis almennu fyrisingini. Sjáldan eru kritiskar røddir at hoyra móti hesum stovni, og hava norðurlendsk lóggkøn heldur havt eina frágreiðandi (deskriptiva) tilgongd meir enn at greina, hvat stovnurin veruliga er ella at kanna grundleggjandi orsøkirnar til, at stovnurin varð til. Fatan okkara er kortini ikki tann vanligu millum norðurlendsk lóggkøn. Í hesi grein um fyrbrigðið lógtingsins umboðsmann víkja vit frá tí vanligu tilgongdini við at seta fram nøkur kritisk uppáhald um henda stovn.

¹ Ráðgevi hjá Kommunusamskipan Føroya, ávíkavist doktorsnemi á Lagadeild Háskóla Íslands, báðir limir í stjórnarskipanarnevndini. Greinin er tillagað endurprent av grein, ið fyrr hevur staðið í heiðursritinum "Fólkaleikur", sum Fróðskaparsetur Føroya gav út í 2005 til heiðurs fyri Jóan Paula Joensen professara.

Skipanin upprunaliga

Sviar vóru fyrstir við umboðsmanni í stjórnarskipan so tíðliga sum í 1809; henda skipan íblásti líkar stovnar í Finnlandi í 1919 og í Danmark í 1955. Hóast sviar vóru fyrstir, so er tað kortini danska skipanin, ið vakti mest ans og seinni gjørdist fremsta fyrimyndin fyri líkar stovnar aðrastaðni.

Í Svøríki hevur skipanin verið kallað „Justitie Ombudsmanden“ (stytt JO). JO varð stovnaður sum eitt slag av fólkaræðisligum eftirliti við kongsins tænaðum. Í Svøríki hevur JO ikki bert havt eftirlit við allari almennu fyrisitingini, men eisini við dómstólunum, serliga við einstøku tænaðum, heldur enn stovnunum sjálvum. JO hevur lagt seg eftir at kanna, hvørt mannagongdir eru hildnar, heldur enn at leggja seg út í sjálvar avgerðirnar hjá stovnunum. Tilmælini eru ikki bindandi, og tá embætisfólk ikki eru samd við umboðsmannin, verður hann noyddur at stevna tey inn fyri dómstólarnar at fáa sín vilja. Upprunaliga var størsti parturin av eftirlitinum við dómstólunum, men hevur hetta líðandi førkað seg yvir á statsligu og kommunalu fyrisitingina og er vorðið alt meira vegleiðandi heldur enn dikterandi (Eklundh 2004: 168-169).

Í Danmark eru hvørki lógin ella upprunaligu viðmerkingar greið um nærri endamálið við stovninum. Víst verður tó á ta víðkan av umsitingini, ið var farin fram orsakað av delegatiónum av heimildum frá lóggávuvaldi til umsiting. Umboðsmaðurin verður settur sum bæði ein styrkjan av tænaðum og sum íkast og stuðul til eftirlitið hjá dómstólunum við fyrisitingini.

Teir fremstu dansku lóggøvu vóru eisini í kjaki um henda spurning í Danmark fyrst í 1950-árunum. Fatanirnar vóru ymiskar, men flestu vóru ímóti at umboðsmaðurin fekk støðu sum avgerðarmyndugleiki. W.E. v. Eyben professari var av teimum mest ivasomu. Hann legði dent á, at umboðsmaðurin ikki mátti gerast annað enn kannandi myndugleiki og ikki myndugleiki, sum í veruleikanum gjørdi av lögfrøðiligar spurningar. Í Svøríki helt hann seg síggja tekin um, at JO í veruleikanum var vorðin hægri avgerðarmyndugleiki (von Eyben 1952 I: 39 & von Eyben 1952 II: 69-70). Í hesum var v. Eyben sera framskygður.

Poul Andersen professari var positivari fyri umboðsmannstovni, men eisini hann vildi hava upplýsandi og fyrirbyrgjandi myndugleika heldur enn avgerðarmyndugleika (Andersen 1952).

Tá umboðsmaðurin so kom, fylgdi hann ikki fyrimyndini úr Svøríki. Heldur enn í høvuðsheitum at lata dómstólarnir taka sær av fyrisitingaravgerðum og at viðgera klagur um málsviðgerð, arbeiðslag og framferðarhátt hjá umsitingini og taka sær av málum móti einstakum embætisfólki, fór danski umboðsmaðurin í høvuðsheitum at eftirkanna avgerðarmyndugleikan. Á henda hátt fingur danir

stovn, ið gjørði arbeiðið hjá tí fyrisitingardómstóli, ið teir ikki vildu hava, hóast danska ríkisgrundlógin heimilar tí (Nordskov Nielsen 1980: 275).

Ofta verður sum frágreiðing til hesa gongd víst til persónligu eginleikarnar hjá fyrsta danska umboðsmanninum, Stephan Hurwitz (Nordskov Nielsen 1980: 262). Men onnur orsök hevur helst eisini verið, at Danmark ikki eins og Svøríki hevði fyrisitingardómstólar, og haraftrat at áhugin fyri svenska umboðsmansstovninum í Danmark vaknar júst í eini tíð, tá umsitingin av vælferðarsamfelagnum rættiliga fer at vaksa (Gregory 2004: 269). Heldur ikki gjørði danski umboðsmaðurin stórvegis burturúr at hava eftirlit við einstøkum persónum innan fyrisitingina.

Í nýggju dansku umboðsmanslógini frá 1996 er hesin veruleiki festur í lógina. Nú danski stovnurin royndist og mentist øðrvísi enn ætlað, er farið burtur frá orðingunum, ið lögdu upp til persónsábyrgd, og myndugleikaábyrgdin er komin í staðin. Nýggja lógin hevur tó ikki formliga broytt almenna eyðkennið, at stovnurin sigst seta fram úttalilsli og kritikk heldur enn at taka avgerðir.

Orðið „ombudsmand“ merkir ikki á vanligum danskum longur „ein, ið umboðar,“ men er vorðið serligt hugtak fyri henda óhefta superfyrisitara. Danir spyrja við hvørt, hví tað eitur „rigsombudsmand“ – „det er jo ikke en ombudsmand.“ Málsliga fatanin hevur fylgt veruleikanum, umboðsmaðurin er ikki umboð tingsins, men óheftur ad hoc fyrisitingardómstólur.

Umboðsmaðurin í Føroyum

Í Føroyum skuldu fleiri royndir til frá seinast í 1970-árunum og til endan av 1990-árunum, áðrenn tað at enda eydnaðist at fáa nóg stóran áhuga fyri málinum, til at umboðsmaður kundi setast á stovn. Jenis av Rana tingmaður skjeyt upp lóg um lögtingsins umboðsmann í desember 1999, og uppskotið var samtykt við einstøkum broytingum í mai 2000 (løgtingstíðindi 1999: 27).

Ikki óvæntað hevði føroyska umboðsmansskipanin danska umboðsmannin sum neyva fyrimynd, og varð tað skipanin við seinastu dansku lógini frá 1996, ið føroyingar lögdu seg upp at. Tó skal sigast til æru fyri lögtingsmenn, at onkur sjálvstøðug broytingaruppskot vóru, eftir at málið varð beint í serligu nevndina við umboðum fyri allar flokkar og formansskap á tingi. Eitt nú varð umboðsmaðurin sambært í § 1 í lógini gjørdur meira óheftur av tingu enn sambært dansku lógini og upprunaliga føroyska uppskotinum; føroyski umboðsmaðurin situr tí í eitt 5-ára skeið og skal ikki veljast av nýggjum eftir lögtingsval; og lögtingið kann hartil, um tingið ikki longur hevur álit á honum, bert loysa hann úr starvi við serligum meiriluta uppá tveir triðingar.

Umboðsmaður ella dómari

Høvuðsendamál okkara er at vísa á, at løgtingsins umboðsmaður ikki er tann stovnur og tað fyrbrigdi, mong halda. Fyribrigdið má metast eftir veruleikanum, ikki hvat vit hava sett okkum fyri.

Vit kunnu antin meta stovnar eftir formligu og organisatorisku støðu teirra ella eftir funktionellu støðu teirra. Formliga hevur kongur eftir ríkisgrundlógini bæði lóggevandi og úttinnandi vald, funktionelt hevur kongur tó hvørki. Formliga eru kunngerðir tól hjá úttinnandi valdinum; funktionelt eru tær tó lóggáva. Organisatoriskt er landsgrannskoðarin skipaður undir tí lóggevandi løgtinginum; funktionelt er hann tó partur av eftirlitisvaldinum. (Eftirlitisvald er hvørki lýst í ríkisgrundlógini og stýrisskipanarlógini, men er formliga skipað í nýggjari stjórnarskipanum sum svenska regeringsformen og í uppskotinum um føroyska stjórnarskipan (Grundlógarnevndin 2004: 99-101).)

Dømandi vald kann funktionelt ásetast sum tað valdið, ið hevur seinasta orðið, tá tað ræður um at tulka og áseta innihaldið í galdandi lógum. Nú sigur onkur, at so hevur løgtingsins umboðsmaður ikki dømandi vald, tí – sum tey plaga at siga í t.d. Danmark – autoritetur hansara er bert grundaður í fakligu dygd og høgu argumentatiónum hansara; tilmælini eru ikki bindandi.

Til hetta svara vit, at veruleikin er týðningarmeiri enn veruleikafjar formlig viðurskipti. Føroyski stovnurin hevur ikki ta stuttu tíð, hann hevur virkað, havt stundir at grunda autoritet sín á fagligar dygdir og góðar grundgevingar; og slík fatan er eisini rættiliga missvísandi í Danmark.

Við nøkrum dómum um venju og metingar hjá serfrøðingum úr bæði Føroyum og Danmark vilja vit vísa á, at tað ikki er so lítið í upphaldinum um, at umboðsmenn løgtingsins og fólkatingsins í roynd og veru eru dómstólar.

Eini foreldur klagadu tíðliga í 2003 til Løgtingsins umboðsmann, tí tey vóru ónøgd við, at tey ikki kundu geva dóttir síni navnið Victoria eftir abbanum Victor. Foreldrini høvdu fingið noktandi svar frá navnanevndini og síðan frá táverandi løgmláráðnum. Løgmláráðið grundaði sum kærmyndugleiki hjá navnanevndini sína avgerð á, at sambært kunngerðini um navnauppkalling, ið løgmláráðið sjálv hevði gjørt, kundi frávik frá føroysku málreglunum í sambandi við uppkalling einans verða loyvt, um talan var um beinleiðis uppkalling, og at „Victoria“ ikki var beinleiðis uppkalling eftir „Victor.“

Løgtingsins umboðsmaður gav klagarunum viðhald, metti kunngerðina um uppkalling at stríða ímóti navnalógini og heitti á løgmláráðið um at broyta kunngerðina (LUM 2003). Umboðsmaðurin hefti seg við, at navnalógin heimilaði

undantaki frá føroyskum máli í sambandi við uppkalling, og at løgmálaráðið, tá tað gjørði kunngerðina um uppkalling, ikki kundi tulka hesa heimildaráseting smalt sum „beinleiðis uppkalling“, tí tað vildi verið ímóti viljanum hjá tinginum og føroyskari siðvenju um uppkalling. Løgmálaráðið vardi seg við, at landsstýrismaðurin hevði heimild at gera kunngerð um undantøk í sambandi við uppkalling; og at tá tingið ikki hevði givið nakra vegleiðing, mátti landsstýrismaðurin hava stórt frælsi at gera kunngerðina.

Tað áhugaverda við málinum um Victoriu var ikki, hvør dugdi betur at tulka tingsins vilja. Heldur er vert at leggja til merkis, at hóast bæði landsstýrismaður og embætisfólk ikki hildu umboðsmannin hava rætt, og heldur ikki hildu hann hava nøktandi grundgevingar, so fekk hann sín vilja kortini, praksis varð broytt og „Viktoria“ gjørdist „Victoria.“ Tey vistu, at politiskt var ógjørlegt at lata umboðsmannin royna seg í rættinum, tí bæði almennu Føroyar og almenningurin mettu umboðsmannin at hava vald at ráða fyri, hvussu lógin endaliga skuldi tulkast – vald at døma.

Finnbogi Ísakson, fyrrverandi løgtingsformaður, segði í útvarpinum fyri nøkrum árum síðan, at tað er heilt avgerandi, at niðurstøðurnar hjá umboðsmanninum verða fylgdar í hvørjum einstøkum føri, tí annars verður stovnurin undurgrevin. Eisini segði hann, at umboðsmaðurin var eitt framstig fyri føroyska samfelagið, hvat rættartrygd og demokrati viðvíkur.

Mong onnur dømi eru um, at borgarar í Føroyum fata umboðsmannin heldur sum dómstól enn „umboðsman“, ið vegna tingið ella borgaran kannar og setur ljós á óhepnan atburð hjá fyrisitingini, eins og formliga grundarlagið undir stovninum leggur upp til. Í Útvarpi Føroya hósdag 2. desember 2004 varð í tíðindunum greitt frá, at loyvisnevndin hevði noktað eini matstovu skeinkiloyvi, m.a. tí hon skuldi liggja ov nær einum samkomuhúsi, sum útvarpsmaðurin málbar seg. Síðan greiður útvarpsmaðurin frá, at løgtingsins umboðsmaður nú hevði staðfest hesa avgerð. Hóast stovnurin sambært heimildarlógini ikki tekur avgerðir, men einans hevur rætt til alment at finnast at og gera tilmæli, so fata fólk hann sum stovn, ið vrakar ella staðfestir avgerðir.

Formaðurin í Føroya Fiskimannafelag, Óli Jacobsen, lýsir væl ta fatan, bæði borgarar og politiska skipanin í Føroyum í veruleikanum hava, at umboðsmaðurin er dómari, tá hann sigur: „Løgtingsins umboðsmaður er „suverenur“ í sínum arbeiði. Hetta merkir, at hansara niðurstøður verða mettar sum „amen“ í kirkjuni, sum eingin kann ella vil siga ímóti.“ (Føroya Fiskimannafelag 2003: 95).

At umboðsmaðurin í Føroyum sjálvur mest sum ótilvitað heldur seg vera avgerðar-ella dømandi myndugleika, kann heimasíðan hjá honum (www.lum.fo) geva eina

ábending um, tí har eru hansara frágreiðingar lagdar undir ein teig, ið verður nevndur „Avgerðir.“

Síðan skulu nøkur serfrøðingaúttalili úr Danmark verða tikin sum dømi um somu fatan har. Hetta kann sjálvandi ikki koma óvart á nakran, at sama støðan er galdandi í Danmark, tí umboðsmansstovnurin er – sum vanligt er í Føroyum – tikin næstan heilt óreflekterað haðani.

Eva Smith professari sigur í sambandi við kjakið um málið um umboðsmans-kanningarnar av ófriðinum á Norðurbrúgv eftir ES-fólkaatkvøðuna í 1993, at virðingin fyri umboðsmanninum stutt og greitt er so stór, at ongir lögfrøðingar hava torað at hildið seg framat almenna kjakinum, og at ongi tíðindafólk kunnu hugsa sær annað enn, at umboðsmaðurin hevur rætt. Hartil vísti hon á, hvussu oyðileggjandi hesin autoritetur kundi vera fyri tænastrúmen, sum fingur kritikk frá umboðsmanninum, tí teir høvdu at kalla ikki møguleika fyri at verja seg, tí ongin fór at lurta. (Smith 1996: 211).

Steen Rønsholdt professari helt hetta vera ov galið, at Eva Smith soleiðis bara kundi finnast at umboðsmanninum fyri at hava ov stóran autoritet. Hann segði í aftursvari, at álit og virðing fyri almennum myndugleikum er av avgerandi týðningi, og at fyri umboðsmannin er virðing frá almenninum og ikki minst frá øðrum myndugleikum av heilt avgerandi týðningi fyri at stovnurin skal kunna virka. Í tí sambandi vísti hann á, at tilmæli frá umboðsmanninum eru uttan rættarvirkni og bara virkar, um tann, ið fær tað, ger eftir tí. Tí helt Rønsholdt, at tað var „opsigsvækkende,“ at Eva Smith segði, at virðingin fyri umboðsmanninum stutt og greitt var ov stór (Rønsholdt 1996: 318).

Ivaleynt skuldi kritikkurin frá Evu Smith skiljast so, at hon ikki helt grundgevingarnar hjá umboðsmanninum altíð og stund at vera so góðar, at hann skuldi virðast so treytaleynt. Rønsholdt orðaði seg sum miðal danskur juristur, ið ikki dugir at greina og grundgeva síni sjónarmið, men bert vildi vísa á sjálvsøgdu tignina, og at allur kritikkur av embætinum tí var skaðiligur.

Virdi professarin í fyrisingarrætti í Århus, Karsten Revsbech, umrøddi fyri nøkrum árum síðani virðingina fyri umboðsmansúttalilsum í sambandi við eitt ógviliga prinsipielt mál, har danska uttanríkisráðið kendi seg noytt ikki at fylgja umboðsmanninum í spurninginum um skjalainnlit í samskipti millum uttanríkisráð og sendistovur. Revsbech lýsti tá ta vanligu virðingina fyri tilmælunum soleiðis: „Normalt har det været praksis, at en forvaltningsmyndighed blot indretter sig efter ombudsmandens udtalelse, uanset om denne er forkert.“ (Revsbech 1998: 29).

Annað dømi um lögna – næstan transsendentala – virðing fyri umboðsmanninum

er frá fyrrverandi umboðsmanni í Danmark, Niels Eilschou Holm. Hann greiðir frá einum máli frá 1963 (áðrenn hansara embætistíð) um tveir politiskar flokkar, sum ikki vóru umboðaðir á fólkatingi, men vildu sleppa at stilla upp til komandi val. Hesir høvdu klagað til umboðsmannin um, at teir í útvarpi og sjónvarpi undan fólkkaatkvøðuni um jarðarlógirnar í juni 1963 ikki vórðu javnsettir við teir flokkar, ið longu høvdu umboðan á fólkatingi. Umboðsmaðurin helt við teimum, men útvarpsráðið (Radioráðet) var ikki samt við umboðsmannin í hesum spurningi og kom við nærløgðum grundgevingum fyri síni øðrvísi fatan. Men síðan legði útvarpsráðið aftrat, at tá tað var vanligt í statsfyrisingini at fylgja umboðsmanninum, so hevði ein meiriluti í ráðnum gjørt av at fylgja umboðsmanninum kortini. Eftir stutt at hava sagt frá hesum máli leggur fyrrverandi umboðsmaðurin aftrat: „Man kan kun beklage, at Radioráðet ikke fastholdt denne prisværdige indstilling, da spørgsmålet på ny blev aktuelt i forbindelse med den afsluttende debatundersøgelse forud for den vejledende folkeafstemning om den såkaldte EF-pakke i februar 1986...“. (Eilschou Holm 2004: 320)

Øll henda sjálvsagda virðingin fyri umboðsmansstovninum samsvarar als ikki við tað, danir vanligu føra fram um grundarlagið undir autoritetinum hjá umboðsmanninum, at dygdin í fakligu argumentatiún hansara skal føra við sær virðing og autoritet (Nordskov Nielsen 1980: 267). Tað hava neyvan nakrantíð verið grundgevingar og argumentatiún, ið góðu danska stovninum hesa støðu, men heldur tann sjálvsagda og sum minst úttalaða virðingin fyri autoritetinum. Í Føroyum var virðingin týðiliga longu til staðar, áðrenn vit fingur nakað tilmæli frá stovninum. Fólk lesa ikki grundgevingarnar í „avgerðunum,“ einans niðurstøðurnar hava áhuga. Tí kann verða sagt, at umboðsmaðurin enn meira er at meta sum de facto domstólur í Føroyum enn í Danmark.

Í Danmark var stór virðing fyri dómstólunum, men dómstólarnir gjørdur onki við at menna fyrisingarrættin. Dampurin av óloystum tulkingarspurningum í bólgandi fyrisingini fann at enda ventilin, og „igen så blev den grønne jord med silke så hvidt overbredt.“

Stíflurin hjá føroyska umboðsmanninum er neyvt tann sami sum hjá donskum dómárum (á Rógvi 2001). Endaleysar endurgávur av faktum, uppáhaldum og ásetingum, og at enda stutta niðurstøðu í sjálvhátíðarligum og sjálvsøgdum dámi, merkt av abstraktum orðingum og ófullfíggaðum syllogismum. Nevnda avgerð í Victoriumálinum er soleiðis alinlong, men viðgerðin hjá umboðsmanninum er tann hjá dómara, ið tekur støðu til uppáhald og sigur sum minst. Hóast málið ber í sær so mangt annað enn bert spurningin, um kunngerðin samsvarar við heimildarlógina: spurningar um valdsbýti, framsøgufrælsi, lóggávumannagongd, munin millum reglur og standardir og tulkingarreglur. Umboðsmaðurin hevur sama stíl, sum var hann danskur dómari. Vit kunnu parafrasa kenda amerikanska tiltakið: vit virða ikki

umboðsmannin treytaleyst, tí argumentatióin er sannførandi; argumentatióin er sannførandi, tí vit treytaleyst virða umboðsmannin.

Spurningurin er síðan, um umboðsmansstovnurin er ein stovnur, ið er verður at varðveita í verandi líki. Okkara fatan er, at fer umboðsmansstovnurin aftur til sín upprunaliga ætlaða upplýsandi, ráðgevandi og tilmælandi setning, so er ikki vist, at tøvur er á at broyta stórvegis. Skal stovnurin hinvegin framhaldandi virka sum kærmyndugleiki í fyrisitingarligum avgerðarmálum, so meta vit, at tað er frægast at umskipa stovnin til veruligan fyrisitingardómstól.

Í hesum sambandi er vert at minna á munin millum (fyrisitingar)dómstólar og umboðsmannin. Hóast umboðsmaðurin hevur medarbeiðarar, ið skriva útkast til avgerðir og luttaka í málsfyrireiking, so er stovnurin framvegis bygdur upp um ein einstakan persón, ið hevur endaligu og fullu ábyrgdina. Tann nuanseringin av prógvum og lögfrøðiligum spurningum, ið arbeiðshátturin hjá dómstóli leggur upp til, er als ikki til staðar, serliga tí dómstólar vanligar antin eru kollegialir, ella tí at kærast kann til kollegialan kærudómstól. (Sí líkar fatanir Jensen 1993: 204; Sunstein 2004).

Tað er greitt eftir viðgerðina omanfyri, at grundgevingarnar fyri treytaleyst at virða umboðsmannin ikki eru verðar einum fólkaræðisligum rættarsamfelag. Grundgevingarnar kunnu samanberast við at verja valdið hjá einum góðum einaveldugum kongi. Ongin vil seta spurnartekin við vald hansara og krevja fólkaræði, tí so undirgrava vit hansara autoritet, og tað vilja vit ikki.

Sum eina heldur provokerandi frágreiðing kunnu vit siga, at í Danmark eru lyndiseyðkennini hjá fólkaræðis- og rættarsamfelagnum ikki vorðin partur av fólkasálini – og enn minni í Føroyum, ið hevur fingið fólkaræði handað víðari sum avløgð klæði frá dønnum. Vit mugu minnast til, at Danmark heilt upp at okkara døgum hevði eina ógviliga afturlatna almenna fyrisiting. Í so máta kann Danmark als ikki samanberast við grannalandið Svøríki, ið hevur aldargamlar traditióinir fyri eini opnari og fólkaræðisligari fyrisiting. Tað ger tað ikki frægari, at Danmark hevur eina rættarmentan, ið út frá misskiltum fólkaræðisidealum, hevur forðað fyri, at dómstólarnir hava kunnað ment galdandi rætt á einum øki sum fyrisitingarrættinum, einum øki, ið kortini hevur so lítið at gera við deliberativa fólkaræðið – har lóggáva gjøgnum tingið mestsum bara er eftirfylgjandi legitimering – men heldur er tengt at siðvenju og mennist gjøgnum drúgvar royndir „Verfassungsrecht geht, Verwaltungsrecht besteht.“

Tá so umboðsmansstovnurin fór í gongd, har dómstólarnir høvdu svikið, so gjørði tað onki, at hann menti eina fordømlæru og var rættarskapandi uppá tvørns av

traditión og rættarmentan dana annars, tí hann var ikki nakar dómstólur – vildu tey vera við.

Valdur í loyndum

Eisini sjálvur hátturin at velja umboðsmannin sigur frá øðrum enn serliga fólkaræðisligum hugburði. Tingið valdi bæði fyrsta og annan føroyska umboðsmannin í loyndum. Tá hann varð kosin, samtykti tingið einmælt og uttan umrøðu at blástempla tann loyniliga kostin hjá formansskapinum. Ongin almenn hoyring var sum í londum, har tey viðurkenna, hvussu stóran týðning persónar í slíkum dømandi sætum hava. Ongin veit, hvørjum atlitum umboðsmenn eru valdir eftir ella seinni skulu metast eftir. Fer viðkomandi at gera meira við egnar kanningar? Fer stovnurin at stuðla undir gransking í føroyskari lögfrøði? Fer umboðsmaðurin at kanna teir mongu hávalmennu stovnar, vit hava fingið – tunnlar, grunnur og tilíkt? Kunnu vit vænta dentin lagdan á ta formliga ella innihaldsliga, á rættartrygd ella ódýra avgreiðslu, á danska fyrimynd ella menning av føroyskum siðvenjum? Er umboðsmaðurin valdur vegna dugnaskap ella kennskap, vegna evnini skilliga at samskifta við borgaran ella vegna evnini at skilja fyrisitingina? Ongin veit – heldur ikki tingfólk uttanfyri formansskapin. Hugvekjandi er, at um nakað sama mundið, sum formansskapurin leitaði eftir øðrum umboðsmanni lögtingsins, var Harriett Myers skotin upp sum hægstarættardómari í USA. Hon kom tó ongantíð so langt sum til hoyringina í Senatinum, tí fleiri vístu á, at hóast dugnalig var hon ikki nakar framúrskarandi lögfrøðingur, serliga lógu hvørki dómar ella greinar úr lógarritum eftir hana, ið kundu vísa, hvør dugur var í henni. Her heima tykist øvugta fatanin ráða, meiri lögfrøðingar halda seg burtur úr almenna kjakinum, betri er møguleikin at gera karrieru.

Niðurstøða

Umboðsmaðurin hevur helst økt um føroysku rættartrygdina við at hava økt medvit føroyinga fyri fyrisitingarligum rættindum. Betri var tó at umskipa stovnin til ein veruligan fyrisitingardómstól, ið eisini formliga var ovasti dømandi myndugleiki. Hesin stovnur átti at hildið fast við borgaravinarligu og býligu skipan sína. Vanligu dómstólarnir eru dýrir og seinir og virka snøgt sagt illa. Saman við teirri de facto partvísu yvirtøkuni av rættarskipanin, ið vit hava fingið við kærunevndum og kærustovninum, kundi fólksins umboðsmaður verið bæði stovnur, ið tók týðandi mál upp beinleiðis og virkaði sum yvirkærustovnur fyri allar kærunevndirnar og alla aðra fyrisitingarliga kæruviðgerð í Føroyum.

Søgan um umboðsmannin er eisini dømi um ta andaligu ómegd, ið merkir føroyingar á slíkan hátt, at teir innan fakøki sum lögfrøði ikki tora at líta á egið vit og skil og at skipa samfelagið út frá føroyskum fortreytum. Heldur umseta vit

ta lýtumynd, sum við tilvildarinnar vindum sveima inn yvir Danmark. Skulu vit koma úr hesi støðu, mugu vit menna lögfrøðiliga tilvitsku í Føroyum á føroyskari og analytiskari grund.

Bókmentir

á Rógvi, Kári 2001: Um fordømi og fordómar, 1 FLR (2001) 241.

Andersen, Poul 1952: Om en Rigsdagens Ombudsmand, Juristen, 49-64.

Eilschou Holm, Niels 2004: Ombudsmandens udtalelser som retskilde, Festskrift til Hans Gammeltoft-Hansen, 317-324.

Eklundh, Claes 2004: JO och domstolarna, Festskrift til Hans Gammeltoft-Hansen, 167-173.

Føroya Fiskimannafelag 2003: Ársfrágreiðing.

Gregory, Roy: The development of the Ombudsmans Institution and the early Danish contribution, Festskrift til Hans Gammeltoft-Hansen 263-271.

Grundlógarnevndin 2004: Fyrra Flaggdagsálit.

Jensen, Torben 1993: Ombudsmand og dommere UfR.B 1993, s. 193 – 205

LUM 2003: http://www.lum.fo/images/sidur/2_2004682746_844.pdf s. 125ff.

Løgtingstíðindi 1999: www.logting.fo, vanlig tingmál, 27.

Nordskov Nielsen 1980: Folketingets ombudsmand 1955-80, Juristen & Økonomen 1980, s. 261-286.

Revsbech, Karsten 1998: Ombudsmandsudtalelser gennemslagskraft – i anledning af FOB 1996.273 om offentlighedsloven og udenrigstjenesten, Juristen 1998, s. 21-30.

Rønsholdt, Steen 1996: Nogle bemærkninger til professor, dr.jur. Eva Smiths behandling af Nørrebrosagen, UfR.B, s. 315-320.

Smith, Eva 1996: Nogle bemærkninger til ombudsmandens redegørelse om Nørrebrosagen, UfR.B 1996, s. 211-216.

Sunstein, Cass R 2004: Why Society needs Dissent, Harvard University Press, 2003.

von Eyben, W.E., 1952: I: Justitieombudsmanden og domstolsgarantierne, Juristen 1952, s. 17-39.

von Eyben, W.E., 1952 II: J.O., Juristen 1952, s. 69-72.

